

SOCIETATEA DE MÂINE

CUPRINSUL:

<i>POLITICA EXTERNĂ: Schimbările constituționale din împărăția britanică (British Commonwealth)</i> — — — — —	N. DAȘCOVICI
<i>PROBLEME CULTURALE: Comemorarea Centenarului introducerii limbei franceze în învățământul public românesc: Amintiri bătrânești despre franțuzeasca din Moldova și despre o celebră francofilă acum uitată: Coana Chirița</i> — —	E. G. RACOVIȚA
<i>PROBLEME SOCIALE: Două potențialuri Mitologie și Filosofie</i> — — — — —	PETRE PANDREA
<i>Lupta între două lumi (Pericolul bolșevic)</i> — — — — —	ERNEST BERNEA
<i>PROBLEME ȘTIINȚIFICE: Determinismul în Fizica modernă</i> — — — — —	DR. JOACHIM TOLCIU
<i>FIGURI REPREZENTATIVE: Unitatea personalității lui Eminescu</i> — — — — —	ION I. AGARBICEANU
<i>Simion Mehedinți</i> — — — — —	D. MURĂRAȘU
<i>ACTUALITĂȚI: Revoluția din Spania</i> —	SABIN OPREANU
<i>DISCUȚII ȘI RECENSII: O travestire a Odiseei în românește (urmare)</i> — — —	HORIA TRANDAFIR
<i>PAGINI LITERALE: Răbojul lui Sf. Petre (3)</i> — — — — —	ȘT. BEZDECHI
<i>O, Crist... (poezie)</i> — — — — —	ION AGARBICEANU
<i>Contemplare (poezie)</i> — — — — —	AL. IACOBESCU
<i>Goethe: Căutătorul de comori ascunse, trad. de</i> — — — — —	G. RETEZEANU
<i>CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE: Sinuciderea unui critic, — Prietenii Istoriei Literare. — Cărți, reviste, ziare: Anuarul Institutului de Istoria Națională, publicat de Alex. Lapedatu și Ion Lupaș. Vol. V, 1928—1930</i> — — — — —	ION GHERGHEL
<i>FAPTE, IDEI, OBSERVAȚII: Guvernul Iorga. — Un subsecretariat de stat al minorităților în România. — Profesorimea și studențimea Spaniei. — Banca de credit agrar internațional. — „Egoismul“ maselor. — Cruțare și purificare</i> — — — — —	CRONICAR
<i>COPERTA și desenele interioare</i> — — — — —	REDAȚIA
	DEMIAN

Director: **ION CLOPOȚEL**

Redacția: Piața Unirii 8.

Administrația: Str. Baba Novac 8.

Apare la 1 și 15 ale fiecărei luni

Un exemplar: 30 Lei.

Anul VIII

Cluj, 1 Mai 1931

Nr. 8.

ABONAMENT ANUAL:

Autorități, birouri, bănci: 1500 L
Societăți culturale, școli: 1000 L
Liber-profioniști: ... 600 L
Funcționari, preoți, studenți: 500 L

In streinătate: dublu

Abonamentele se plătesc anticipat

Toți fumătorii

sunt satisfăcuți cu
nouile țigarete ale
Cassei Autonome
a Monopolurilor.

TIGARETE FARA CARTON
PRODUSELE CASSEI AUTONOME A MONOPOLURILOR R. R.

„SCHMOLLPASTA“
S. A. BRAȘOV

Fabrică de cremă de ghetă
Premiată la 30 de expoziții

Dela „SOCIETATEA DE MAINE“

REDACTIONALE

În nrul 9 dela 15 Mai vor apărea articolele anunțate în nrul trecut, spațiul neputându-le cuprinde acum pe toate.

ADMINISTRATIVE

Am autorizat pe d. Paul Samoilă cu serviciul de încasări și publicitate în București.

Toți bunii prieteni ai „Societății de mâine“, convinși de rolul cultural-științific al revistei noastre, sunt rugați a arăta în cercurile lor ce ameliorări importante s'au produs în dezvoltarea „Societății de mâine“ și a recomanda abonarea; prea e mare numărul indiferenților cărora o lenă spirituală le interzice orice efort minim și orice preocupare pentru cartea, revista și cultura românească.

BIBLIOGRAFIE

Se găsesc în depozitul rev. „SOCIETATEA DE MAINE“ Cluj str. Baba Novac 8 și se pot comanda pelângă remiterea prețului afișat următoarele volume editate de revistă:

1. LUCIAN BLAGA: Daimonion (studiu filosofic)	— — — — —	80
2. A. COTRUȘ: Măine (versuri sociale)	— — — — —	60
3. ION CLOPOȚEL: Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România	— — — — —	100
4. N. DAȘCOVICI: Problema păcii și arbitrajul obligator	— — — — —	20
5. ONISIFOR Ghibu: Cea dintâi statistică a învățământului din întreaga România	— — — — —	30
6. PETRU SUCIU: Poporația Ardealului și studiul realităților social-economice	— — — — —	20
7. PETRU SUCIU: Probleme ardelenne (reforma agrară, problema orașelor, clasele sociale)	— — — — —	20
8. Dr. DOMINIC STANCA: O anchetă sanitară la un liceu	— — — — —	20
9. ION CLOPOȚEL: Sociografie românească (anchete pe teren în patru plăși)	— — — — —	100
10. ION CLOPOȚEL: Direcția realismului social-economic	— — — — —	40
11. ION CLOPOȚEL: Criza democrației în România	— — — — —	50
12. ION CLOPOȚEL: În jurul Creditului agricol	— — — — —	30

„SOCIETATEA DE MAINE“

13. Colecția 1924 legată în piele și pânză	2500
14. „ 1925 „ „ „ „ „	2500
15. „ 1926 „ „ „ „ „	2500
16. „ 1927 „ „ „ „ „	2500
17. „ 1928 „ „ „ „ „	2500
18. „ 1929 „ „ „ „ „	2500
19. „ 1930 „ „ „ „ „	2500

Schimbările constituționale din împărăția britanică (British Commonwealth)

Istoria lumii cunoaște numai două popoare cu aptitudini extraordinare de expansiune colonială: Romanii în antichitate și Englezii în epoca modernă. Studiile specialiștilor în materie au dus chiar la oarecare concluzii comparative între sistemele celor două mari popoare colonizatorii ca și între rezultatele obținute printre locuitorii pământurilor odată cucerite.

Dacă expansiunea colonială romană și metodele progresive pentru câștigarea ascultării și devotamentului noilor supuși, ai Romei, poate prezenta mai mult un interes istoric, procedurile politice coloniale engleze sunt de un interes viu și imediat de actualitate.

Liberalismul englez în materie colonială

Ceeace caracterizează politica engleză este liberalismul aproape de neînțeles pentru cetățenii altor State ale vechiului continent. E destul să amintim faptul că, la câțiva ani abia după cucerirea Africii de sud (Orange și Transvaal) printr'un război crâncen și sângeros, împotriva republicelor independente alcătuite acolo de coloniști de origine olandeză, Londra a îngăduit constituirea autonomă a republicii Sud-africane după regulile altor vechi colonii autonome din „Commonwealt”-ul britanic.*)

Să mai vorbim și de participarea însemnată pe care, din proprie voință, a dat-o republica Uniunii sud-africane, alături de alte dominioane britanice, în marele război, deși nu trecuse decât abia

un deceniu dela cucerirea engleză în acele ținuturi africane?

E drept că Anglia n'a adoptat chiar dela început cea mai bună politică în materie colonială, greșală, care a și costat-o pierderea coloniilor nord-americane devenite independente și alcătuind republica federală a Statelor Unite.

Când, la 1837, a izbucnit o nouă revoltă colonială, de data aceasta în Canada franceză de jos, din cauza unei reforme constituționale și după nemulțumiri mai vechi pe tema salarizării magistraților și pentru tendințele de înlăturare a controlului Adunării legiuitoare electivă locală, — deși răscoalații au fost învinși, ei n'au mai fost tratați ca Americanii, la 1776.

S'a trimes la fața locului un comisar regal, în persoana lordului Durham, ca să asculte plângerile și să propună reformele liniștitoare. Dar propunerile fiind primite rău în Anglia și neînțelese dela început, lordul a fost rechemat. Totuși, câțiva ani mai târziu, recomandările lordului au primit satisfacție prin stabilirea, la 1847, în Canada, a unui guvern răspunzător independent, — sistem extins, în anii următori, aproape în toate coloniile engleze.

Autonomia colonială engleză

Lordul Durham, după cercetarea la fața locului, în Canada, recomanda acordarea autonomiei absolute limitând intervenția metropolei exclusiv la chestiunile ce ar fi privit, direct, interesele generale ale imperiului britanic.

Sistemul autonomiei coloniale engleze, spre deosebire de acela așa zis al coloniilor Coroanei, constă în deplina libertate legislativă a fiecărei colonii în materiile care nu privesc direct interesele imperiale.

Osebit de aceasta, sub raportul executivei, Coloniile autonome au guverne de sine stătătoare, eșite din majoritatea Camerei electivă locale, cu miniștri răspunzători dinaintea reprezentanților națiunii. E drept că, în unele colonii, ambele adunări legislative sunt alese, pe când într'altele una dintre adunări, de obicei Camera înaltă sau Consiliul legislativ (corespunzător Senatului de aiurea) este numit de puterea executivă. Indiferent de origina Camerei înalte, principiul răspunderii ministeriale este acelaș, după cum neschimbat rămâne, în aceste colonii, sistemul de auto-guvernare (self-governement).

In coloniile Coroanei, însă, nu există guverne reprezentative locale și administrația se face, deci, nu după sistemul auto-guvernării, ci prin oficiul colonial dela Londra, în forme mai mult sau mai puțin descentralizate.

Dar pentru a înțelege mai bine sistemul de administrație autonomă în coloniile engleze, trebuie să spunem ceva și despre guvernatori. Numiți de regele Angliei, după recomandarea guvernului dela Londra, acești guvernatori îndeplinesc, în colonii, un rol foarte asemănător aceluia de monarh constituțional. Ei pot exercita o mare influență morală, iar prin moderațiune, tact și putere de presuașiune îndeplinesc mai curând rolul de împăciuitori în neînțelegerile politice locale. Lordul Elgin, fost guvernator în diferite colonii engleze, spunea, în scrisorile sale, că este mai ușor și mai înțelept să guvernezi cu sprijinul guvernaților înșiși decât numai după propria voință și chibzuială, — că deci e mai bine să stai ca prieten, decât ca stăpân, în colonie.

* In locul titlaturii seculare de „Regatul unit al mării Britanii, Irlandei”, etc. s'a adoptat dela 1917, pe urma conferințelor imperiale, denumirea de Statul britanic (British commonwealt).

Spre egalitatea deplină a statelor din „commonwealt”-ul britanic: accentuarea autonomiei

Conferința imperială britanică, ținută la sfârșitul anului trecut, a accentuat și mai mult tendințele autonomiste vădite încă dela 1926 între diferitele State care alcătuiesc, împreună, imperiul britanic.

Condițiile actuale de „egalitate” dintre Anglia și teritoriile autonome, prin străduirea acestora de a se desface definitiv și de rămășițele autorității aproape strict formală a guvernului dela Londra, s'au vădit și mai mult cu ocazia stabilirii noilor principii din toamna lui 1930 — ce urmează a se transforma în norme legislative — privitoare la numirea guvernatorilor generali, la raporturile interimperiale dintre metropolă și colonii, în sfârșit la judecarea conflictelor ce s'ar ivi între diferitele teritorii ale imperiului britanic.

Să le examinăm pe rând:

Noua înfățișare a guvernatorilor britanici

Dela 1926 se stabilise principiul că, potrivit „egalității” dintre statele membre în „commonwealt”, toți guvernatorii generali ai Dominioanelor vor înceta să mai fie „funcționari ai guvernului britanic” pentru a lua, în țările respective unde-și exercită autoritatea, o poziție asemănătoare cu aceea a Suveranului, în Anglia, față de guvernul și Parlamentul națiunii.

Deși în practică toți guvernatorii generali pierduseră calitatea de reprezentanți sau agenți ai guvernului din Londra, ei erau numiți totdeauna de rege, după propunerea guvernului britanic.

Conferința din toamna trecută, la cererea delegaților Dominioanelor, a accentuat caracterul anterior de independență precizând că, pe viitor, numirea guvernatorilor generali va fi de competența exclusivă a regelui Angliei și a guvernului Dominion-ului respectiv. Cu alte cuvinte, în locul recomandării guvernului dela Londra, se substituie recomandarea către rege, pentru confirmare, a guvernului răspunzător din Dominion-ul unde va avea loc numirea de guvernator general. Și cum este foarte probabil, că aceste guverne locale vor recomanda cetățeni din teritoriile respective, guvernatorii generali, cari nu vor mai fi în viitor cetățeni englezi, vor deveni, cu timpul, adevărați președinți de republică întăriți în slujbă prin semnătura regelui Angliei.

Raporturile coloniilor cu metropola: spre federalizare

Tot conferința imperială din toamna trecută a mai stabilit prin-

cipiul că, în materie constituțională, nici o lege aprobată de Parlamentul britanic nu va putea fi extinsă într'un Dominion fără declarația expresă că asemenea lege a fost cerută sau primită de însuși Dominion-ul prin organele lui competente.

De asemeni, a mai stabilit că, pe viitor, consfătuirile dintre diferitele guverne ale Commonwealt-ului nu vor mai fi limitate numai la tratativele de caracter diplomatic începute cu țările streine, ci vor trebui să fie întinse la orice fel de negociere pentru că, altminteri, acordurile încheiate de un membru nu vor avea putere obligatorie pentru ceilalți.*) S'au stabilit și dispoziții de amănunte privind reprezentanța diplomatică a Dominioanelor și raporturile dintre diferitele guverne ale teritoriilor imperiului britanic.

Prin accentuarea tendințelor autonomiste centrifugale dela 1926, imperiul pare tot mai mult a se transforma într'o adevărată federație de state suverane și independente, care mai trăesc, laolaltă, numai prin legătura de uniune în persoana suveranului, regele Marii Britanii.

Conflictele dintre membri și puterea judiciară supremă

Până acum este vădit că puterea legiuitoare din colonii se constituie aparte cea dintâi, urmată de aproape și de puterea executivă prin miniștri răspunzători dinaintea adunărilor electivă locale. Noua formulă despre desemnarea guvernatorilor generali accentuează constituirea aparte și independența a executivei din fiecare Dominion, fără amestecul sau influența metropolei.

A treia putere, judiciară, rămăsese singura care alcătuia, alături de persoana monarhului unitatea imperiului britanic. Tribunalele coloniale aplicau, desigur, legile cu caracter local, dar veghiau mai ales la respectarea celor generale când era vorba de interesele imperiului britanic. Ele erau investite cu puterea de a interpreta constituția și legile imperiale, de aplicație generală, deci cu facultatea de a rosti inconstituționalitatea legilor de caracter local dacă veniau în conflict cu cele de caracter și de interes general. În caz de nemulțumire cu pronunțarea tribunalelor

* Amintim, în treacăt, că demult tratatele și convențiile Angliei cu alte State prevăd mențiunea limitativă de aplicare la teritoriul Marii Britanii, cu succesive posibilități de extindere în colonii. România a încheiat o asemenea convenție de comerț limitată, cu Anglia, încă de aproape o jumătate de veac.

coloniale, era admisă calea apelului la comitetul judiciar al consiliului privat din Anglia, care îndeplinește, între altele, rolul unei Supreme Curți coloniale.

Ultima conferință imperială a ajuns la concluzii pentru alcătuirea unui tribunal suprem interimperial cu misiunea de a judeca neînțelegerile eventuale ce s'ar ivi între Statele membre ale Commonwealt-ului britanic. Cu excepția Statului liber al Irlandei, se știe că Dominioanele engleze au primit așa zisa clauză facultativă de arbitraj obligator formulând rezerva expresă că îndatorirea lor, de a recurge la judecata Curții permanente de justiție internațională dela Haga, este valabilă numai în cazuri de conflicte cu alte țări decât acelea care fac parte din Commonwealt.

Rezerva aceasta de adeziune la protocolul de arbitraj al Curții dela Haga a lăsat să se întrevadă alcătuirea unui tribunal arbitral interimperial, a cărui constituire a și fost desbătută la ultima conferință imperială britanică.

Din discuțiile ce au avut loc rezultă că s'a înlăturat ideea unei Curți permanente, din magistrați, după modelul tribunalului arbitral dela Haga și s'a convenit la constituirea de Curți ad-hoc, pentru fiecare conflict născut, din câte 5 membri, din care patru vor fi numiți de părțile interesate, iar al cincilea de către ceilalți patru. Când părțile vor socoti necesar, vor putea adăuga Curții „asesori” specialiști în materia supusă spre judecată. Competința acestor Curți arbitrale va fi, însă, facultativă în toate împrejurările.

Astfel și în materie judiciară egalitatea dintre Statele membre din Commonwealt se desăvârșește cu înlăturarea supremației pe care o exercitase, în trecut, Marea Britanie.

Pentru moment rămâne intactă și după ultima conferință imperială autoritatea Comitetului judiciar al Consiliului privat din Anglia, în procesele dintre simpli particulari, adică se păstrează unitatea jurisdicțională a imperiului britanic numai pentru materiile de drept privat.

În conflictele dintre Statele membre, deci în materie de drept public, unitatea aceasta dispăre prin alcătuirea tribunalului de arbitraj interimperial și lumea britanică ia aspectul unei federații între metropolă și colonii sau, mai curând, a unei adevărate Societăți a națiunilor britanice.

Sforțările autonomiste ale Indiei: spre guvernarea federalistă

Cum am spus, însă, alături de co-

lioniile autonome, imperiul britanic cunoaște un sistem colonial centralist în așa zisele colonii ale coroanei. Printre coloniile acestea lipsite de autonomie, India se bucură de un regim aparte, centralist din unele puncte de vedere, foarte larg până la o quasi-autonomie sub alte raporturi.

Intr'adevăr, din cabinetul englez face parte și un secretar de Stat special pentru India, adică funcționează la Londra un minister al Indiei (India Office). **Guvernarea împărăției indiene este încredințată unui guvernator general, ajutat de un consiliu local compus din 5—6 persoane numite de rege. Pe lângă funcțiile executive, acest consiliu prin numirea altor 10—16 membri numiți de guvernatorul general îndeplinește și funcția legislativă.** Cât de departe este administrația Indiei de regimul autonomiei din celelalte colonii, se poate înțelege ușor dacă adăogăm că guvernatorul general atârnă direct de ministerul Indiei și de un consiliu din zece sau mai multe persoane care au ocupat slujbe înalte în India, consiliu ce funcționează pe lângă secretariatul de Stat din cabinetul londonez.

În treacăt, trebuie să spunem că ministerul dela Londra nu administrează direct, prin funcționarii săi, întregul teritoriu al Indiei căci mai sunt, în afara administrației engleze, multe State indigene ale prinților hinduși care se bucură de o efectivă independență lăuntrică, în treburile strict locale, dar sub suveranitatea engleză, pe temeiul unor adevărate legături contractuale, stabilite în decursul timpului și respectate de ambele părți, între prinții aceștia și Coroana engleză.

Adunarea legislativă dela Delhi, de pildă, a Indiilor engleze administrate prin oficiul ministerului dela Londra și a guvernatorului general, n'are nici un fel de legătură cu prinții hinduși, după cum nu se bucură de nici o autoritate cel puțin morală față de aceștia.

Mișcarea autonomistă care luase, anul trecut, forme îngrijorătoare pentru însăși stăpânirea engleză a Indiilor, sub influența covârșitoare a lui Gandhi, pare a fi ajuns la rezultate pozitive. Politica plină de elasticitate a Angliei, în materie colonială, nu s'a mărginit la rezistență încăpăținată și represiune, ci a pregătit terenul tranzacției. Conferința așa zisă a „mesei rotunde” ținută la Londra, în decurs de câteva săptămâni, cu participarea reprezentanților tuturor partidelor politice din Anglia și ai Indiei, a ajuns, la începutul anului cor., la câteva concluzii împăciuitoare.

Evident, Anglia a făcut mari concesii năzuințelor autonomiste

indiene. **Fără a rosti formal termenul de „statut” sau „constituție” de Dominion ori a declara Indiile autonome, guvernul englez a făcut, prin glasul premierului, d. Macdonald, o declarație aproape senzațională în decursul desbaterilor Mesei rotunde. Intr'adevăr, acesta a anunțat că guvernarea Indiilor va trebui să fie pusă sub controlul legislativei centrale și a legislativei provinciale, cu toate garanțiile necesare în perioada de tranziție dela regimul administrativ actual la cel viitor.**

Prin recunoașterea principiului răspunderii locale, administrația indiană face un mare pas spre desăvârșita autonomie. Principiul de bază al viitoarei Constituții indiene va fi că Indiile engleze și Statele prinților hinduși se vor uni într'o federație panindiană, care va fi reprezentată de o Adunare legislativă compusă din două Camere. Se vor prevedea garanții pentru ocrotirea drepturilor și libertăților minorităților indiene. Forma definitivă a Constituției nouă, ca și structura viitorului regim de guvernare indiană nu se vor putea determina decât după desbaterile speciale ce vor avea loc între prinții hinduși și reprezentanții Indiilor engleze.

În treacăt, este interesant de menționat că în vreme ce Indiile engleze caută să slăbească legăturile cu metropola, prinții hinduși, pe temeiul pactelor de supușenie față de Coroana britanică, încheiate după vechiul drept feudal, nu sunt dispuși în așa ceva pentru că, fiind independenți cu desăvârșire în gospodăria lor internă, nu înțeleg să piardă beneficiile protecției și siguranței oferite de Coroana engleză.

Viitorul regim de guvernare federală, care pare a se bucura de un asentiment aproape unanim, va avea încă multe greutatea de în-

vins, cum sunt, de pildă, acelea decurgând din deosebirile de credință religioasă dintre Brahmani și Mohamedani. La conferința „mesei rotunde” prinții indieni, dispuși a cădea de acord cu Englezii, nu s'au înțeles, între ei, tot așa de ușor, din pricina urilor sau divergențelor de natură religioasă.

Acum, în urmă, concluziile conferinței „mesei rotunde” ca și ale anchetei la fața locului întreprinsă de comisia Simon, au început să dea rezultate practice.

Gandhi, din închisoarea dela Soona, unde a fost băgat ca răsvrățitor împotriva stăpânirii engleze, a fost invitat direct la palatul guvernatorului general, lordul Irwin, vice-regele Indiilor. Un acord s'a și semnat la Delhi, cu un text ce nu poate fi cunoscut în amănunte până ce nu va primi în prealabil consfințirea organelor competente.

Un lucru pare sigur: India va căpăta Parlament ales, cu guvern răspunzător înaintea lui — deși numit de vice-rege, — deci: plenitudinea autonomiei în ordinea legislativă și executivă, pentru toate chestiunile locale, afară de chestiunile de interes general în legătură cu politica externă și cu apărarea țării, care rămân mai departe pe seama metropolei.

O nouă conferință, convocată de data aceasta la fața locului, în Indii, se va întruni pentru a continua și desăvârși opera fericit schițată prin lucrările ultimei conferințe dela Londra.

Astfel, în seria evenimentelor istorice pentru viața imperiului britanic și a transformărilor de ordin constituțional, ale acestui imperiu, după războiul cel mare, autonomia Indiilor va însemna un act de covârșitoare însemnătate și de extraordinar interes experimental.

N. Dașcovic

CONTEMPLARE

Fii liniștit și-ascultă
Al păsărilor ciripit:
Nu-ți pare că mai multă
Iubire'n suflet ți-a'nflorit?

Nu-ți pare reverie,
Să simți al omenirii duh,
Pe raza aurie
Venind la tine din văzduh?

Ascultă cum s'adună
Încet, mereu al firii cânt:
Un freamăt ce răsună
În cer, în tine și'n pământ.

G. RETEZEANU

4. Amintiri bătrânești despre franțuzeasca din Moldova și despre o celebră francofilă acum uitată: Coana Chirița

Vă veți pune desigur întrebarea, ce caută în programul de azi, în o atât de aleasă grupare de filologi, de literați și de artiști, un smerit naturalist ca mine. Răspunsul e simplu: ceea ce-mi procură cinstea de a vă spune câteva cuvinte este batăl pustia de privilegiu al vrâstei și faptul, a cărei răspundere nu poate să-mi revie mie, că m'am născut la Iași.

Pot deci, răscolind ale mele proprii amintiri, să vă asigur că aspectul capitalei Moldovei, dar mai ales starea sufletească a Ieșenilor din clasele culte, erau foarte diferite de ceea ce azi pe timpul când ștregăream ca mic băețuș pe strada Romană, unde era situată casa părintească, și pe vremea când mă ducea de lăbuță, la școala sa din Păcurari, dascălul meu mult iubit: Ioan Creangă.

Desigur, când rătăcesc acum pe străzile scumpului meu oraș, natal, nu constat mari schimbări în aspectul exterior; doar revăd cu jale case ce mi-au fost prietene, acum stând ruinate și străzi ce mi-au fost atât de familiare, acum mai părăsite și mai disfundate.

Schimbarea cea cumplită s'a făcut însă printre oamenii!

Fără urmă au dispărut tipurile care dădeau Iașului aspectul său omenesc caracteristic.

Unde sunt faimoșii vizitei scapeți, cu celebrul Vasca în frunte, cu birjele lor luxoase, cu caii lor de preț? Pe clienții posibili și galantoni, acești lipoveni mari, grași și spâni, îmbrăcați în halaturi de cațifea, îi poșteau cu cuvintele: Cacaș mergem la Capau?!

Unde este Iarmacov bacalul, tot lipovan și el, la care să găseau cele mai gustoase bunătăți și mezeluri aduse din lumea întreagă, și unde să întâlneau să stee la taifas și beut vutei, rachiuri și pelin, eleganții Iașilor. La el doar mai era haltă obligatorie pentru rădvanele boerești mergând spre moșie.

Dar Herșcu buccingiu, în lung halat cenușiu, cu ciubote până la genunchi și chitie neagră în cap, care bătea trotuarele grăbit, cu o imensă bucea pe umăr sprijinită cu un zdravăn cot de lemn!

Marfă! Marfă!

Mărunțișuri toați cele!

Șireturi, andrele, foarficele

Vacs pentru ciubuțele

Frunze pentru obrăjele

Marfă! Marfă!

Din contra, colegul său în negustorie ambulantă, Ițig sin Ștrul măsură străzile cu pas dămol, târâind papucii și psalmodiind: Zaricivo!

Rog pe onorații filologi să nu găsească origina acestui cuvânt în rădăcini semitice ori persane, căci nu este altceva decât contractiunea unei fraze românești, cu eliminarea părții ei finale și cu o ulterioară eufonizare evrească prin adăogirea unei litere prefixe parazite. În adevăr, Zaricivo vine dela: Z'are ceva haine vechi de vânzare?

Pe acele vremi taraful lui Barbu lăutariu „îi zicea de inimă albastră“ la chefurile boerești, iar la Șantanul din Strada Rusasca, celebré primadone ca: Doré, Lola și Dolores, o spaniolă dela Galați, desfătau cu desăvârșită mărinimie o numerosă clientelă masculină nocturnă al cărui leader era Bombonel Aslan.

În această din urmă privință nu cred să se fi petrecut mari schimbări la Iași, dar n'am experiențe comparative contemporane.

Mai în raport cu cele ce ne interesează astă seară, trebue amintit faptul interesant, că acum jumătate de secol, cele mai importante și luxoase dughene în Iași erau cele franceze. Numai Monsieur Delpuech, un foarte simpatic și tipic francez, cu cap „romantic“, vindea pălării eleganților de ambe sexe. Numai Madame Dérigault îmbrăca cucoanele cele mari; numai Messieurs Léon et Robert se îngrijau de coafurile, de perii, de bărbile și de... cheliile elitei. Iar hanul cel mai renumit, și din toate privințele minunat, era condus de o foarte simpatică familie franceză; ar fi o crudă nedreptate să-l compari cu miserabilele hoteluri actuale. Conașii și duduile de bani gata luau lecții particulare de franceză dela un număr destul de mare de profesori particulari francezi ca: M. Roussel, M. Moulboex, M. Dodun des Perrières. Acest din urmă țăntoș și îngâmfat, a fost poreclit de ștregarii săi elevi: M. Dindon des Perrières; adică ultimului cuvânt îi ziceau ei cam altfel dar nu îndrăznesc să zică cum.

Presă zilnică francofilă era reprezentată mai ales prin „Curierul“ zis Balasan, căci Balasan, jurnalist de soiu armean și cam analfabet, îl fundase și îl diriguia (numele îi sta cel puțin tipărit în fruntea gazetei); în orice caz el singur plasa și încasa abonamentele, alergând din casă în casă. Dar la jurnal ca factor important gospodărea sora directorului, Coana Sofiica, o duduie cam bătrăoară când am

cunoscut-o, cam sprijită și împodobită cu manifestări vizibile a bărbii și ale musteților. Mai erau sporadic la acest jurnal și câțiva băetani nevrâstnici care să schimbau foarte des căci nu vedeau para chioară dela Dl. Director.

Limbile rele spuneau, ce e drept, că aveau compensații în natură oferite de Coana Sofiica, dar aceste vorbe nu trebuie crezute căci altfel ar trebui să presupunem că răsplata n'a fost prețuită astfel cum s'ar fi cuvenit.

Curierul Balasan în orice caz susținea, pe românește, cauza limbei franceze și era aproape în întregime compus, dela prima pagină și până la foileton, cu traduceri din gazete din Paris. Traducerile arătau lacune în ceea ce privește ambele limbi cum vă va arăta un singur exemplu de care s'a făcut mult haz; într'un foileton sta tipărit că o tânără contesă să laudă că fratele mamei Dsale, este „smântâna moșilor“, traducere literală, dar nefericită, a expresiei franceze „la crème des oncles“; adică „cel mai bun și mai draguț unchiu“.

Pe acea vreme mai ființa o înfăptuire socială foarte importantă din punctul de vedere al istoriei culturii românești și al difuziunii culturii franceze. Toată regiunea Copoului, și a Sărării vecine, era ocupată de curți boierești și de case de bogătași, era locuită de familii a căror vițe acum sunt stinse sau pribegite. Desigur că în Iași sunt și azi oameni bogați, dar proprietarii acelor așezeri formau o elită de oameni de înaltă cultură generală și mai cu seamă de aleasă cultură franceză, elită a cărei importanță o putem măsura prin constatarea că din sânul ei a născut „Junimea“, una din cele mai importante, dacă nu cea mai importantă, mișcare culturală românească.

Când mi s'au deschis ochii la cele ale minții, perioada culturală grecească să irosisă complect; abia dacă bunica mai știa grecește, dar mama nu mai învățase un singur cuvânt. Greceasca dispăruse așa de complect încât nu mai era reprezentată decât prin câteva exclamații, și ele pe ducă, ca: Carnacsi și Chirie eleison!

În acele curți dela Copou și Sărării se vorbea și se cetea aproape numai franțuzește; franțuzeasca să bucura în toată Moldova de suprema consacrare, de aceea a modei. Să primeau gazete din Paris și tot din Paris soseau și romanele ce împodobeau galantarul librarilor Ieșeni. Dacă nu știai limba aleasă, nu puteai pe acea vreme să faci parte din înalta societate Moldovenească.

Influența acestei mode imperioase să manifesta firește și în provincie. Capitalele de județ imitau capitala Moldovei cu mai mult sau mai puțin succes, dar și la țară proprietarii mari și mijlocii nu se lăsau mai prejos. Am apucat încă vremea când fiecare sat era „moșie boierească“ cu curți și așezări adese foarte mărețe, astăzi dispărute sau ruinate aproape toate.

Nu mai vorbesc de proprietarii acestor curți aristocratice, căci ați înțeles că duceau traiul celor dela Copou și Sărării; voi spune un cuvânt numai de puzderia de proprietari mijlocii care au fost prinși și ei în vârtoarea modei franțuzești.

În această transformare a mentalității boerilor și ciocoilor dela țară, rolul de căpitanie l'a jucat Coana Chirița.

Să nu credeți că Coana Chirița a eșit înarmată cu toate însușirile ei din capul lui Alexandri cum se zice că a eșit Minerva cu coif și armură din capul lui Jupiter. Alexandri a desenat pe Cucoana Chirița după natură, abia exagerând unele trăsături. Pot să aduc în această privință mărturia mea, căci prin curțile Moldovei deluroasă mai îndepărtate de Iași, ca băețel, am pupat sfios mâna acestei Cucoane impozante, m'am închinat în fața boierului Bârzoii ot Bârzoeni, soțul Dsale, m'am jucat și hârjonit cu Guliță conașul și m'am uitat galeș la duduile Calipsița și Aristița, odraslele acestei istorice părechi. L'am cunoscut pe Musiu Șarlă profesorul de franceză, cât despre servitoarea Joana țiganca zisă: șperlă, coțofană și baragladină, ea există încă în Moldova în nenumărate exemplare și e desmierdată încă cu aceleași porecle.

Dealtmîntrelea, căutând bine, sunt sigur că Coana Chirița se mai poate întâlni prin România mare; garantez chiar existența atât a tinerelului Guliță cât și a surorilor Dsale: Duduile Aristița și Calipsița, numai acum Guliță s'a lăsat de agricultură și cele două dudu s'au lăsat de gospodărie, căci trusteei să înscriu la universitate.

Sub impulsul irezistibil al modei, Coana Chirița a impus, dictatorial, franțuzasca până în cele mai îndepărtate meleaguri moldovenești. Chiar Bârzoii au trebuit să se supue acestei voinți neînfrănată, încât îi auzeai și pe ei, sârmanii, rupând câteva vorbe franțuzești schimonosite. Copii însă, dați pe mâna lui Musiu Șarlă, vorbeau limba aleasă mai ușor.

În orice caz, prin faptul acestei răspândiri atât de repezi, s'a creat un adevărat dialect franțuzesc-moldovenesc de care făceau mare haz francofoni corecți dela Copou și Sărării Iașilor. Alexandri n'a inventat nici în această privință, ei a reproduș cele auzite în vremea sa, grupând bine înțeles aceste expresii în dialoguri menite să aibă efect comic. Să ascultăm de pildă conversația Coanei Chiriței cu Musiu Șarlă asupra aptitudinilor lui Guliță pentru învățătură. Iată o copie din „Chirița în Provincie“.

Chirița: Tacă-ți gura, plodule... Monsiu Șarlă... ean dites moi, je vous prie: est-ce que vous êtes... mulțamit de Guliță?

Șarl: Comme ci, comme ça... mulțamit et pas trop.

Chirița: C'est qu'il est très... sburdatic... mais avec le temps, je suis sûre qu'il deviendra un tambour d'instruction.

Șarl (cu mirare): Tambour?

Chirița: Oui... adică, dobă de carte... tambour... nous disons comme ça en moldave.

Șarl (în parte): Ah bon!... la voila lancées.

Chirița: Et alors nous l'enverrons dedans.

Șarl: Où ça madame?

Chirița: Dedans... în întru... nous disons comme ça en moldave.

Șarl (în parte): Parle donc le moldave alors, malheureuse.

Chirița: Et voyez vous, monsieur Charles, je ne voudrais pas qu'il perde son temps pour des fleurs de coucou!

Șarl: Pour des fleurs de coucou?

Chirița: C'est-à-dire: de flori de cuc... nous disons comme ça...

Șarl: En moldave... (în parte) Cristi... qu'elle m'agace avec son baragoin.

Chirița: Aussi, je vous prie... quand il se paressera... de lui donner de l'argent pour de miel.

Șarl: Comment?... Que je lui donne de l'argent?

Chirița (râzând): Non... Să-i dai bani pe miere... de l'argent pour du miel... c'est correct... nous disons comme cela...

Șarl: C'est convenu... en moldave... vous parlez comme un livre.

Chirița: Merci... j'ai apprendé toute sculette le français... pre legea mea.

Șarl: Est-ce possible! C'est extraordinaire... Hé bien, votre fils vous ressemble... il a une facilité!... dans quelques années il parlera aussi bien que vous.

Chirița: Quel bonheur! Gugulea nineacăi... Auzi ce spune monsiu Șarlă... zice că ai să vorbești franțuzește ca apa... N'est-ce pas monsieur Charles, qu'il parlera comme l'eau ?

Șarl: Comme?... Ah! oui, oui... vous dites comme ça en moldave. Oui... oui.

Această convorbire franco-moldovenească s'ar putea prelungi cu multe alte nostimăzi nenotate de Alexandri. Să vă mai spun numai una auzită de mine :

Calipsița furioasă că nu e cine să-i pună șeaua pe cal, întreabă pe Chirița: „Mais mamam, ou est Sandu viziteu?“ și Cucoana Chirița răspunde: „Il a lavé le baril“ adică a spălat putina, a fugit, „com-

me on dit en Moldave“!

Dacă generația Cucoanei Chirița a prins limba franceză cam greșit, e că s'a întâmplat cu ea ceea ce s'a întâmplat cu toți începătorii; să nu uităm însă că această generație a ușurat foarte mult sarcina generațiilor următoare. La o comemorare ca cea de azi, am crezut că se cuvine să jertfim un suris recunoscător acestei acum uitate, dar în trecut renumite, Cucoane. Și ea a contribuit poate mai mult decât s'ar părea la prima vedere, la înfăptuirea unei împrejurări istorice foarte importante pentru noi, și anume aceea că: dezvoltarea intelectuală și culturală a poporului nostru s'a desăvârșit sub influența franceză, sub acea fericită înrăurire care ne-a deschis casa strămoșească luminilor occidentale și raționalizmului progresist și care ne-a permis să complectăm atât de firesc și armonice, vocabularul savant al limbei băștinase.

Ce nenorocire ar fi fost dacă neamul nostru ar fi rămas sub influența anticulturală a fanatismului clerical și bizantin al scundeii culturi grecești moderne, atât de puțin afină firei noastre !

V'ați gândit oare la acest lucru și ați cumpănit oare consecințele unei asemenea înrăuriri grecești?

Dacă le-ați cumpănit, veți fi alături cu noi ca să serbăm astă seară cu mare însuflețire centenarul introducerii limbei franceze în învățământul nostru public.

E. G. Racoviță

FIGURI REPREZENTATIVE

Unitatea personalității lui Eminescu

Optimism, pesimism, olimpianism sunt formule adesea întrebuințate în caracterizarea operei lui Eminescu. Dacă ele ar avea doar rolul unor etichete menite să stabilească aproximativ nuanțele distincte între cutare și cutare seriery, n'ar fi nici o primejdie. Cum însă pe baza lor s'a formulat bizară teorie a unei duble personalități a lui Eminescu — optimismul în scrieri politice, pesimismul în poezie — cred că e necesar să ne întoarcem la mărturii sigure și la textele înseși spre a căuta în ele o concluzie.

Vom observa mai întâi că atitudinea lui Eminescu nu se poate reduce la două aspecte: optimism și pesimism. Eminescu a cunoscut și înalta stare de conștiință a ființei umane, când indiferent de încrederea ori neîncrederea în eficacitatea faptelor, acționezi fiindcă așa e porunca interioară. Slavici ne spune că la **Timpul** Caragiale era cel mai sceptic dintre toți. El căuta să-l convingă și pe Eminescu de inutilitatea luptei, dar acesta-i răspunde că spunerea adevărului e o chestie de demni-

cate omenească și că trebuie să lupti pentru a-ți face datoria: „Demnitătea prin bărbăție și prin lepădare de sine se susține, și mulțumirea e cu atât mai vie și mai covârșitoare, cu cât mai multe și mai mari sunt greutatea pe care le învingi și primejdiile pe care le înfrunți ca să-ți faci datoria.“) Acest simț al datoriei îl face pe Eminescu să spună adevărul, fără să țină seamă de împrejurări ori urmări. El singur mărturisește odată: „Dar ne este cineva amic ori adversar, dar român sau străin, adevărul spus de noi rămâne același pentru toți. Ne mărgenim la constatarea de fapte exacte și la rezumarea lor în adevăruri generale.“) După aceste mărturisiri nu ne vom îndoi că Eminescu însuși vorbește prin glasul lui Ieronim în scrierea-i din tinerețe **Cezara**: „Dacă lumea ar trebui să piară și eu ași putea

s'o scap printr'o minciună, eu n'ași spune-o, ci ași lăsa lumea să piară“.

Dar în afară de această stare sufletească mai presus de optimism și pesimism; e încă o chestiune de care trebuie să ținem seamă. Faptul că'n articolele sale Eminescu e atât de vehement, și că expresia lui poartă întipărirea celei mai aprige convingeri nu ne poate face să credem că avem de-a face cu un optimist. Nu putem confunda optimismul cu aceea ce-i energie de desfășurare a unui sentiment. Se poate susține că Eminescu e optimist de vreme ce luptă, dar tot cu atâta dreptate s'ar putea susține că vehemența luptei e un semn de pesimism. Eminescu pare în articolele sale un om plin de atâta desnadejde uneori, încât își dă drumul clocotului său din adâncuri și biciue fără cruțare o lume pe care nu mai credea să-o vadă apucând vre-odată pe calea cea bună.

În stabilirea atitudinii lui Eminescu trebuie să distingem ideea exprimată de reacțiunea sufle-

1) Amintiri, Cultura națională 1924. pg. 182.

2) **Timpul** (VI) 1881, 2 Sept. art. de fond. V. ed. **Scrieri politice**, Scrisul rom. 1931 pg. 284, **Metodă și formă**.

tească a scriitorului ori poetului în fața acestei idei. Câteva din cele mai bune poezii ale lui Eminescu sunt foarte interesante din acest punct de vedere. Ideia că geniului nu-i e dat să se bucure de fericiri pe care și muncitorul de rând le are e tristă, totuși în **Luceafărul** său Eminescu este, ca atitudine sufletească, stoicul capabil să înțeleagă legile vieții sociale și înălțându-se în sfera lui, să rămâie „nemuritor și rece”. În **Serisoarea I** ideia nimicniciei vieții omului e plină de atâta tristețe, totuși atitudinea lui Eminescu e senină în general, zeflemistă pe alocurea. În **Cugetările Sărmanului Dionis** poetul ajunge la amara gândire că poezia și sărăcia merg împreună, totuși în atitudinea lui Eminescu e un umor nuanțat doar cu ușoară melancolie.

Să urmărim problema și'n poeziile al căror fond e în legătură cu viața neamului nostru. În **Junii corupți** Eminescu descopere cu inteligența lui numai defectele tinereții, totuși sensibilitatea-i se revarsă, glas profetic se naltă spre încurajarea tinereții: și aceasta deși Eminescu înțelege că vocea sa răsună în zadar. În **Dați-mi arpa** poetul vede nația sa dând semne de sclăvie, dar cu ce energie barbară se revarsă totuși sensibilitatea lui! În **La Arme** deși situația Românilor e văzută în culori triste, poezia e un cânt plin de optimism și o viziune a luptei tuturor Românilor pentru eliberare. Sub triste aspecte ni-i arătat prezentul prin figura lui Ștefăniță în drama **Mira**. Totuși Arbore care reprezintă sentimentele lui Eminescu, se'ncăntă de viziuni și profetizează unirea tuturor Românilor.

În **Epigonii** Eminescu vede în prezent numai prozaism și scepticism, dar voința și sensibilitatea înfloresc epoca trecută, voința se descarcă în critica socială. În marile creații **Serisoarea III** și **Doina**, Eminescu vede lucrurile dela noi din țară numai în rău, critica stării politice și sociale e amarnică, totuși sensibilitatea poetului se'ncăntă de viziunea trecutului măreț ori se'ndreaptă spre un Ștefan și Tepeș de la care așteaptă mântuirea neamului. Prin finalul lor, noi socotim în general pesimiste aceste două poezii, dar rezolvirea procesului sufletesc e pesimistă numai din punctul de vedere al inteligenței noastre practice, nu din acela al afectivității poetului: afectivitatea se vrăjește singură cu o viziune spre care se'ndreaptă cu luciditate în acel plan al imaginației unde lucrurile nu se mai potrec

conform cu realitatea obiectivă și cu logica noastră. Afectivitatea poetului se desfășură în mod firesc și-și găsește potolirea în sens optimist prin îndreptarea ei spre trecutul de mărire și încântare dela care poetul crede că poate veni mântuirea neamului. Din punctul de vedere al cunoașterii bazate pe analiza și scrutarea realității poetul e pesimist, din punctul de vedere al sensibilității e însă optimist.

Cum se înfățișează articolele politice din acest punct de vedere? În articolele din **Federațiunea** găsim un Eminescu plin de încredere în puterea națiunii și'n triumful ei. E vremea în care Eminescu socoate triumful națiunii ca un triumf al Dreptății. Poate din această epocă e și nota manuscrisă care dă pe față un Eminescu mistific credincios într'un triumf al națiunii:

Dar ție îți zie

Mult iubit popor românesc,
Există în secret Dumnezeu lumii
Mecanica Universului.³⁾

În **Influența austriacă** Eminescu arată toate relele vieții noastre publice, dar și mijloacele prin care s'ar putea ajunge la salvarea naționalității noastre. În **Răpirea Bucovinei** și **Grigore Ghica Voevod** apărute în **Curierul de Iași** e deslănțuire de sentimentalism și credință în viitorul neamului. Avem de aface fără îndoială cu un Eminescu optimist.

Totuși același Eminescu în **Descrerea populației, în Monumente, în Tinerețea franțuzită** arată neîncredere nu numai în generația prezentă ci și'n cea viitoare. Tot din această epocă e și nota manuscrisă care începe cu cuvintele: „Un om nu poate face nimic într'o țară rău întocmită”.⁴⁾

Înainte de toamna lui 1877 când vine ca redactor la **Timpul**, Eminescu e deci optimist în unele scrieri, pesimist în altele. Unul din primele articole din **Timpul** ne arată la Eminescu o amară îndoială asupra celor ce se vor petrece cu neamul nostru: „Oare un stejar care-l rupi de la rădăcina și-l sădești în mod meșteșugit într'o grădină de lux, are viitor? Oare neamul românesc cu toată trăinicia rădăcinilor, are viitor, când trunchiul e rupt de întreg trecutul nostru și răsădit în mod meșteșugit în stratul unei desvoltări cu totul străine precum este pentru noi cea franțuzească?”

Iată întrebări la care nu îndrăznim a răspunde. Dumnezeuul pă-

³⁾ Ms. Acad. Rom. 2263 fol. 430.

⁴⁾ Ms. Acad. Rom. 2264 fol. 213; Scrieri polit. și lit. ed. Scurtu pg. 270.

rinților noștri să aibă îndurare de noi.⁵⁾

Iată deci un Eminescu care vede lucrurile în culori negre și-i cuprins de îndoială asupra viitorului neamului. Astfel vede el lucrurile adesea în epoca funcției de redactor la **Timpul**. Ii spunea el odată lui Zamfir Arbore: „Știi ce, dragul meu, hai să demisionăm, tu de la **Românul**, eu de la **Timpul**, și hai să ne călugărim, căci nu suntem făcuți noi ca să trăim între lupi. La mănăstire, în chiliile solitare, să scriem letopiseți în care să înșirăm tot ce îndură nenorocitul neam românesc, pentru ca să se știe cât amar a suferit **Românul** cât a trăit pe acest pământ.”⁶⁾

La **Timpul** Eminescu vede numai ce e rău în țară, crede că rassa degenerază, socoate că cu secolul XIX-a se încheie viața noastră de stat. În jurul său Eminescu vede lipsă de patriotism, frazeologia goală, politicianism, spoială de civilizație, străini exploatați, venetici care ne alterau caracterul național, țărâniimea decăzută din punct de vedere moral și material, școală demagogică.

Același Eminescu e însă și optimist. La 17 Februarie 1880 recunoaște că s'a făcut la noi progres pe tărâmul politic, la 26 Februarie același an exprimă tot în **Timpul** o ușoară speranță în îndreptarea lucrurilor din țară. La 29 Iunie 1880 exprimă în **Timpul** cu claritate încrederea în eficacitatea scrisului lui: „dacă n'am avea speranță că poporul românesc își va veni în fire și va începe a distinge minciuna și golul demagogiei de idea serioasă a unui stat bine organizat, am arunca condeiul pustiei, lăsând ca opinia publică să se formeze prin bene-merentele **Nichipereca**”. Articolul din 18 Februarie 1882 e o celebrare a virtuților țaranului care reprezintă pentru Eminescu tinerețea noastră etnică.⁷⁾ La 16 Mai 1882 în articolul de fond din **Timpul** Eminescu exprimă convingerea că demagogia nu ne va distruge neamul, căci unui popor tânăr ea nu-i ia decât mințile pentru o bucată de vreme.

Iată dar că cu toate relele pe care cu nverșunare le critică, Eminescu rămâne adeseori optimist, exprimă credința că poporul nostru e încă tânăr și că va

⁵⁾ **Timpul** (II) 1877, 24 Noembrie, Bălcescu și urmașii lui; Scrieri politice, ed. Scr. românesc pg. 96.

⁶⁾ Arbore Zamfir, **Vederile politice ale lui Eminescu, Adeverul** (xx) 1909, 21 Iunie.

⁷⁾ „**Timpul**” și problema țărănească, o. cit., ed. Scr. rom. pag. 303.

birui asupra tuturor primejdiilor în cursul existenței sale.

O pagină din 1 Februarie 1880 aruncă încă o lumină asupra problemei optimismului și pesimismului lui Eminescu ca ziarist. Iată ce scrie el în articolul de fond din **Timpul**: „Garanția învingerii adevărului și binelui în lumea aceasta este moartea. Dacă moartea nu s'ar îndura să ne scape de o generație în dissecțiune, care produce atâția Mihailești, Fundești, Pătărlăgeni, Costinești, dacă moartea n'ar pune adevărul la adăpost de onoarea de a fi coexistat alături cu partea criminală și stupidă a omenirii, niciodată națiile n'ar fi putut strânge acel capital de adevăruri care înobilează aspra lor luptă pentru existență. E o fericire pentru noi că prostia și perversitatea fiind nemuritoare, cel puțin prostii și perversii în concreto sunt muritori.

De acolo răsul, ca un voios semn de încredere în zădărnicia acestei priveliști“⁸⁾

Iată deci un Eminescu care vede în rău ființele concrete care alcătuiau generația lui, dar e plin de încredere în viitorul care avea să aducă triumful adevărului cu ajutorul binefăcătoarei morți. Inteligența lui Eminescu scrutând realitatea, o vede numai sub aspectul ei decăzut, dar partea mistică a sufletului lui crede în triumful adevărului.

La Eminescu avem o temperamentală viziune pesimistă în planul cunoașterii. Scrierile lui Eminescu ne arată la el convingerea că la baza acțiunilor omeneste e răul, că la fața lucrurilor sunt forme și vorbe frumoase pe care le putem cunoaște, de care ne lăsăm mințiți fără să avem curajul de-a cerceta ce se ascunde sub aparențele frumoase. Cugetând asupra vieții interne și externe a istoriei, Eminescu o compară cu o femeie al cărei trup e plin de bube dar învăluit într'o mantie albă care-i dă demnitate. În faldurii frumoși ai mantiei se reflectă infidel mișcările trupului bolnav. Faldurii și creții frumoși ai mantiei sunt frazele mari și pompoase, sunt criticele fine, sunt presa și literatura, dar sub toate se ascunde răul, minciuna și decadența.⁹⁾ Într'un loc din **Sărmanul Dionis** Eminescu scrie că'n școală, biserică, stat suntem mințiți că trăim într'o lume de dreptate, de iubire, de sfințenie, și numai la sfârșitul

vieții ne dăm seama c'am trăit într'o lume de nedreptate și de ură.

Varianta **Mureșeanu** e bogată în gânduri pesimiste asupra vieții sociale. Eminescu vede cum o gință e asuprită de alta, cum răul triumfă pretutindeni. Suferințele neamului nostru îl duc la convingerea că sâmburul lumii e răul.

.....atâta plan de rele
S'a grămădit puternic în viața
[ginții mele
Incât îmi vine-a crede că sâmbu-
[rile lumii
E răul. Cartea lumii d'eternă
[răutate
E scrisă și-i menită.¹⁰⁾

Atunci când își scrie marile lui poezii **Scrisoarea III-a** și **Doina** spiritul lui Eminescu vede'n tot locul numai rău și decădere. De asemenea în activitatea-i ziaristică Eminescu arată cu o pasiune neînfrănată pretutindenea răul. Sub activitatea publică a contemporanilor, sub cuvintele și sub gesturile lor, el nu vede decât egoism, interesare, parvenitism, dragoste de câștig, lipsă de patriotism și de naționalism adevărat. Smulgând cu cruzime masca de vorbe și forme, el arată la baza vieții noastre publice numai decădere.

S'a vorbit deja de caracterul intelectual al pesimismului lui Eminescu. S'a mers până la a se susține că acest pesimism ar putea fi numai o ideologie împrumutată și de valoare pur speculativă.¹¹⁾

E greu de admis ca ideologie de împrumut ceva ce face una cu întreaga ființă intelectuală a lui Eminescu, așa cum ne dovedesc notele manuscrise, scrierile de tinerete, marile poezii din vremea maturității și vasta lui activitate ziaristică.

Mai de grabă putem admite o mare înrudire spirituală între Eminescu și Schopenhauer. În adevăr după spusele lui Frauenstädt opinia lui Schopenhauer era că pesimismul este „Sache der Erkenntniss“. În cazul acesta înțelegem una din pricinile avidității cu care Eminescu l-a cetit pe filosoful german și cultului pe care i l-a păstrat întreaga-i viață. Înrudirea spirituală l-a făcut pe Eminescu să cetească în Schopenhauer frământările propriului său suflet, iar în atitudinea lui Schopenhauer în fața vieții, Eminescu a recunoscut atitudinea pe care i-o impuneau lui imbolduri

venite din adânc.

În general nu se poate susține teza că Eminescu e pesimist în poezie și optimist în articole. În poezie avem pesimism în planul cunoașterii, dar sensibilitatea se desfășură impetuos și-și găsește nu numai o calmare ci și o încântare în viziunea trecutului măreț uneori, a viitorului alt'dată. În articole avem constatarea tuturor relelor vieții noastre publice, dar sensibilitatea lui Eminescu se desfășură în sens pesimist uneori, optimist alt'dată. Articolul de la 1 Februarie 1880 nu arată că Eminescu după cum ca poet își găsea încântarea în trecut în **Scrisoarea III** și **Doina**, tot așa ca ziarist, cu toată scârba ce i-o produceau aspectele vieții publice contemporane, își găsea încredere și încântarea în viziunea viitorului pe care-l vor aduce generațiile ce aveau să vină.

Astfel stând lucrurile, pe baza pesimismului și optimismului lui Eminescu nu se poate stabili o deosebire de personalitate între poet și ziarist. Distingerea prăpăstioasă între o personalitate artistică și una omenească la Eminescu, pe care o susține estetica dragomiresciană, e doar o erezie. Între opera poetică și aceia practică nu e deosebire de personalitate, ci de expresie și finalitate. Deosebirile între cele două opere sunt impuse de însăși natura artei și prozei. Nu există un Eminescu cu dublă personalitate, ci un Eminescu înzestrat de natură cu o personalitate bogată și complexă care-și găsește mai multe forme de expresie. Ceia ce-i socotit ca personalitate umană de-o parte, ca personalitate artistică de alta, nu-i decât manifestarea sub două forme a aceleiași energii care sbucnește dintr'un fond unic; cele două forme rămân legate între ele și nu distrug unitatea ființei sufletești din care au pornit; numai în mod arbitrar pot fi socotite ca entități separate, dar arbitrarul nu e știință literară.

D. Murărașu

⁸⁾ Optimism, ibid. pg. 201.

⁹⁾ Ms. Acad. Rom. 2287 fol. 21; o cit., ed. Scurtu, pg. 23, Despre presă în genere.

¹⁰⁾ Ms. Ac. Rom. 2254 fol. 74; ed. Op. compl., Iași 1914 pg. 131 col. 1.

¹¹⁾ v. Lovinescu *Istoria lit. rom. I. Evol. ideolog. lit.* pg. 189.

Două potențialuri

— „Etapa“ (III) —

Cine păstrează regulile unei minți sănătoase se întreabă îngrijorat: a înnebunit actuala omenire? Nebunie reală? Nebunie simulată? În actuala criză toți se plâng de supraproducție și o restrâng. Între timp 15 milioane de șomeuri în Europa și Statele-Unite sunt obligați să trăiască împreună cu familiile lor cu mult sub nivelul stilului de viață contemporan și cu spectrul foamei zilnic, iar 80% din populație își restrânge consumul. Se produce prea mult. Se consumă prea puțin. Ideologia burgheză — ziare, reviste, conferințe, parlament — nu îndrăznește să puie problema Repartiției, problemă eminamente socializată. Nu e nebunie reală, nici nebunie simulată, ci crima cunoașterii. Tenacitatea în eroarea burgheză.

Europa este de mult matură pentru socializare. Tehnica modernă și producția de bunuri, colective în structura lor, au creat condițiile colectivizării. Prin introducerea mașinei și progresul tehnic, orele de muncă ale energiei umane sunt de prea multă vreme exagerate. Alianța dintre Mașină și Om trebuie soldată prin excluderea parțială a Omului dela Muncă și trimiterea lui pe câmpul de sport, pe câmpul culturii și plăcerii. Nu e nevoie de închiderea Mașinei. Ea trebuie să lucreze în locul brațelor umane de muncă. Beneficiarul nu trebuie să fie evident decât Omul. Dar din pricina inerției, mașina și progresul tehnic a căzut în lotul unei singure clase — clasa capitaliștilor — care administrează titlul juridic în interes propriu.

Milioane de lucrători sunt excluși din procesul producției, fiind înlocuiți cu mașini, iar rezultatele producției revin prin drepturi câștigate acelei mici clase privilegiate. Puterea de cumpărare a maselor excluse, scăzând, mizeria se întinde fără niciun motiv obiectiv dictat de înapoierea tehnicii. Vina o poartă exclusiv lăcomia atroce a clasei conducătoare capitaliste. Există suficiente bunuri materiale în actuala lume. Dacă instalațiunile ar lucra 100%, virtualitățile sunt imense. Foametea amenințătoare nu este datorită unui surplus de

populație față de alimentație. Este prea mult grâu. Poate fi și mai mult. Mulți cărbuni. Mult petrol. Cantități imense așteaptă să fie scoase din măruntaiile pământului sub conducerea spiritului tehnic. Cărbunele alb poate electrifica într'un deceniu întreaga Europă și toată planeta. Știința aliată cu materiile prime și munca umană pot elibera omul de sub blestemul lui Adam.

Dar inerția maselor pe care se sprijină o poftă tristă și neînțeleaptă a capitaliștilor este incapabilă de a profita de rezultatele splendide pe care le-a dăruit întregii omeniri pleiada de cercetători științifici a ultimului veac.

Economia politică și sociologia antebelică ajunseseră la un relativ consens: etapa capitalistă va fi înlocuită prin etapa socialistă mai întâiu în Apusul Europei. Acolo se creiaseră toate condițiunile. Munca privată, care presupune repartiție absolut privată și directă, se dizolvase în fabrici, creându-se spiritul colectiv și o nouă etică a muncii. Individul se transformase din mic întreprinzător în absoluta lui majoritate în simplu salariat al ramurilor corespunzătoare de producție. Exproprierea fabricilor și a băncilor se putea ușor face, fiind apărute numeric de o mică clasă. Munca apuseană este în fatalitatea ei colectivistă. Prin structură ea și este încă proprie socializării, pentru a transforma economia privat-capitalistă, în economie sistematică, rațională și cu o repartiție dreaptă. Într'un cuvânt pentru a exclude anarhia concurenței și a șomajului fără pâine.

Dar Istoria neînduplecată a amestecat puțin cărțile și a produs o nouă panică și o nouă amânare. Oamenii și partidele politice — ne gândim la socialdemocrațiile chemate la ocârmuire pretutindeni — și-au modificat atitudinea. Odată cu războiul au crescut naționalismele. Fiecare națiune așteaptă ca socializarea să fie începută de ceilalți. Excluzând Revoluția din program, burghezia a câștigat teren sub forma fascismelor de orice grad și nuanță. Socializarea e amânată sine die. Macdonald,

Herman Müller, Léon Blum știu că salvarea nu poate veni decât dela o producție socializată. O declară pe toate cărările. Dar o vor realizată pe cale pașnică și nu revoluționară.

Pe cale pașnică se pare totuș a fi imposibilă de realizat. Burghezia are pozițiile câștigate, pe care le apără cu o îndârjire remarcabilă. Titlul juridic câștigat asupra proprietății în atâtea veacuri de muncă și de exploatare a muncii maselor anonime nu poate fi psihologiceste părăsit printr'un gest generos pentru a se reorganiza producția pe baze moderne și repartiția să cuprindă totalitatea cetățenilor. Titlul juridic și rolul lor aflate pe banca acuzării istoriei economice și sociale contemporane găsesc înereu avocați. Avocați politici în primul rând. Burghezia este prea scaldată în toate apele pentru a nu ști să-și plătească bine avocații. Fascismele, care joacă pe două cărți la nașterea lor — critica acerbă a capitalismului și acuzarea, dezordinile socialiste — primesc sprijin larg financiar din partea burgheziei. Milioanele primite altădată de fascismul italian din partea băncilor și industriașilor, precum și cele pe care le primește fascismul „Hitler“ în durerile facerii sunt simptomatice. Titlurile de posesie ale burgheziei nu vor fi dăruite atât de repede maselor muncitorești și țărănești pentru a se putea începe construcția unei noi lumi.

„Noua lume“ trebuia să apară mai întâiu în Apus. Acolo se pregătise terenul de către tehnica modernă, disciplina de muncă colectivă a maselor era un fapt necontestat, cadrele erau bine educate. Doctrina partidelor socialiste era unanimă în a recunoaște superioritatea terenului economic și social apusean pentru introducerea noului sistem. Răsăritul și Sud-Estul european, nu aveau datele necesare. Resturile de feudalitate și primitivitate tehnică trebuiau lichidate de către burghezie și numai după această „etapă“ urma socialismul. Conjunctura politică a vroit altfel. Frontul capitalist a fost spart mai întâiu în

Rusia. Era țara europeană cea mai înăpoiată și mai nepregătită sufletește și material. Este greu — deși posibil — să faci producție socialistă fără alfabet, fără săpun, fără căi ferate și industrie suficientă. A urmat războiul civil, blocadă, iar foștii aliați — Franța, Anglia și America — au trimis armate, bani, munițiuni pentru dărîmarea noului regim instalat la „scumpii foști aliați”. Greutățile extraordinare au compromis în decada 1918—1928 sistemul economic socialist în ochii masei muncitorești apusene. Ceeace era o simplă urmare nefericită a analfabetismului, generalilor albi și a „Scumpilor aliați”, care au atacat pe trei fronturi, se considera drept urmare a noului sistem de producție colectivită. Potențialul socialist era considerat inferior ca producție materială potențialului individualist-burghez. A fost epoca tragică din istoria socialismului european. Urmările se simt și acum și nu se vor termina ușor.

Social-democrația a pus accentul în această epocă pe democrație, iar nu pe socialism. Curentul reformist a câștigat teren. Tactica politicii inaugurată pe vremuri cu rușine și eliminare din rândurile partidelor muncitorești de către Millerand și Aristide Briand, fundamentată teoretic de Bernstein, a fost acceptată drept program de luptă zilnică. Se aștepta ca tiparele capitaliste să fie încetul cu încetul umplute cu socialism. Iluzie banală demonstrată ca atare prin ridicarea capului șarpelui capitalist viu, amestecat numai în perioada postbelică de loviturile mișcărilor muncitorești.

Tactica social-democrațiilor europene a mai avut darul de a compromite grav ideea socialismului practic. Prin participarea în coaliție și guverne a partidelor social-democrate, dar păstrându-se de fapt esența capitalismului, masele au început să piardă încrederea în binefacerile pe care le-ar aduce economia socialistă. Sistemul capitalist a rămas în picioare. Grevele, supraproducția, subconsumația, repartitia capitalistă continuă. Social-democrațiile primeau posturi, dar nu li se dădea voie să pue în practică nimic din programul lor. Câteva bucățele de pâine ca să nu moară și nici să trăiască omenete pentru șomeuri furnizau lustrul unui edificiu în prăbușire. Unele condițiuni pseudo-sociale realizate alături de capitalism — fixitatea tarifelor de muncă — anihila și minimul de elasticitate al activității capitaliste.

Din această colaborare hibridă: social-democrații și partidele burgheze economice respective au avut profund de suferit. Intre timp programul economiei socialiste a fost destul de compromis în fața opiniei publice înainte de a se realiza.

Raționalizarea și tehnicizarea maximă din industrie, transport și agricultură a ultimului deceniu a mărit procentul capitalului fix în comparație cu capitalul variabil. În capitalul fix din producție sunt incluse mașinile și instalațiunile. Prin raționalizare și perfecționare tehnică investițiunile de capital au cres-

cut. În mod automat capitalul variabil — salariile plătite Muncii umane — au scăzut. Prin perfecționare tehnică brațul muncitoresc se înlocuiește și producția crește. Dar prin diminuarea capitalului variabil, care intra prin canalele variate ale Muncii în punga și stomacul masei muncitorești, puterea de cumpărare a pieții a scăzut. Raționalizarea și tehnicizarea sunt fatale și necesare. Capacitatea de a produce se mărește. Capitalul fix investit cere procente. Dar o consecință firească este reducerea capitalului variabil cu care se cumpărau articolele producției. Aci se ivește discrepanța. Producția crește enorm, consumația scade prin înlocuirea oamenilor cu mașini și raționalizare. Virtualități neînchipuite de bogăție și bogăția reală în instalațiuni și sărăcie îngrozitoare la masele cumpărătoare. Capitalul investit neputând lucra fără procente instalațiunile se închid, capitalității pierzând și masele suferind de lipsuri și foamete. Cei doi termeni: producție și consumație nu formează astăzi o unitate. Producția se află în mâinile capitalistilor — o minoritate numerică extremă —, iar consumația e a majorității populației. Este evident, că sistemul actual economic este grav bolnav.

Este producția colectivită o formulă superioară formulei burgheze individualiste? Apariția Rusiei pe piața mondială și progresele tehnice uimitoare, care se citesc în bilanțurile economice la import și export a țărilor cu care face afaceri sunt fapte care nu mai pot fi trecute cu vederea. Din punctul de vedere al cantității și calității, metodele colectiviste în agricultură, transport și industrie sunt incontestabil superioare. Românul-poet recită cu Vasile Alecsandri la momente solemne: unde-i unul, nu-i putere, unde-s doi puterea crește, dar în viața cotidiană își vără înțelepciunea în buzunar. Producția individualistă este lipsită de elasticitate. Fiecare ține strâns la ceea ce are — de multe ori numai virtual — și din această înțepeneală iese imposibilitatea de a regrupa izvoarele și forțele economice așa cum dictează legile tehnice. Pentru a organiza rațional și fecund producția modernă, drepturile câștigate cu decenii în urmă prin conjuncturi extrem de favorabile și pe baza dictonului chiorului în țara orbilor sunt obstacole de netrecut. Ca să clădești bulevarde și străzi spațioase trebuie acordat arhitectului dreptul de a dărîma și reclădi altfel suprafețele conform planului lui studiat cu grijă și care prevede totul dela canalizare până la parcul copiilor. (Unul din cele mai frumoase bulevarde ale Bucureștilui a fost întârziat cu câțiva ani prin procese nesfârșite provocate de pietatea familiară a unui membru al Casației.

Problema producției contemporane e o problemă de regrupare a forțelor și izvoarelor avuției în primul rând. Dacă se adaogă munca de fapt obligatorie pe care și-o impune conștiința actuală a lui homo-faber avem factorii esențiali. Capitalul este numai mijlocul schimbului internațional și introducerea expe-

riențelor ultime sub formă de mașini și specialiști. Acolo unde există materii prime, brațe de muncă și gruparea rațională a izvoarelor de avuție, capitalul a jucat întotdeauna rolul secundar de mijlocilor. Se știe cum Spania n'a putut să facă nimic cu capitalul introdus sub formă de aur și pietre prețioase din colonii.

Drumul pentru progresul material este următorul: 1) materii prime; 2) munca quasiobligatorie pentru cetățeni; 3) grupare favorabilă a izvoarelor de avuție; 4) posibilitatea unui schimb internațional în proporția introducerii de mașini și experiență tehnică, (care se face sub forma de credite, adică împrumuturi de capital străin).

Materii prime — petrol, cărbuni, electricitate (căderi de apă), aur și tot felul de minerale — există în România în proporții extraordinare, pentru un popor de 18 milioane. Obiceiul de a munci 6—7 ore zilnic s'a împământenit. Spectrul șomajului are un rol psihologic de primul rang și este una din tristele apariții bune ale crizei ultime. Psihotehnica a demonstrat superioritatea randamentului la o muncă neexagerată în timp. Materialul uman din România — îndeosebi Oltenia, Ardealul și Muntenia — este excelent. Mai este și o chestie de educație care se capătă în scurtă vreme atunci, când mecanismul muncii funcționează.

Dacă primii doi factori se găsesc în România al treilea factor — Regruparea — lipsește cu desăvârșire. Izvoarele românești principale de avuție sunt acaparate de o mică grupă care nu știe ce să facă cu ele. Ele sunt sustrate comunității. Nici pentru ei nu le administrează superior pentru ca întreaga circulație să nu intre în sincopă. Hagi-Tudose mort în câteva grămezi de aur și în mult petrol și ceva fabrici, trebuie actualizat.

România trăiește sub regimul și respectul absolut al proprietății private. Țara este împărțită în parcele mai mici sau mai mari și fiecare, ține cu mâinile strânse la piept titlurile judecătorești ale parcelei. Ca să începi o acțiune economică, în conformitate cu condițiunile dictate de tehnica modernă trebuie să regroupezi altfel aceste mici parcele, să strângi oamenii sub alte acoperișuri și să le dai noi funcțiuni. În România nu poți mișca pe nimeni. Această înțepeneală este egală cu moartea. Cu mâini înghețate de Harpagon fiecare ține de mica lui părticică. Țăranul de cele 2—3 ha, deși tractorul nu e rentabil decât la mii de ha, petrolistul de petrolul „lui” pe care-l restrânge pentru a-l vinde mai scump, cămătarul de camăta „lui” lăsată de un Dumnezeu laic și amabil, banca de frumoasele „ei” procente, etc. etc. Iar cu toții intră în catalepsie.

O economie actuală pe baze exagerat individualiste, neconcentrată în direcții unitare, este greoaie, nerodnică și risipitoare în sărăcie.

O economie colectivită are avantajul splendid al elasticității. Eliminarea ca-

racatiile harpagonice și naționalizarea (colectivizarea, etatizarea) producției îngăduie rapid combinările tehnice în conformitate cu cerințele ei specifice, standardul de viață crescând treptat, treptat și generalizat. Se folosesc toate posibilitățile. Nu poate exista restrângerea producției atâta timp cât există cerința consumației. Nu poate exista șomaj niciodată, fiindcă dacă consumația unanimă începe să se satureze se restrâng automat și pentru toți orele de muncă zilnică până la acel minim cerut de consumație. Nu mai vorbim de înlăturarea discrepanțelor de opulență și mizerie, care creiază tragedia surdă, și pe față (greve, sânge) a organismului social.

Intre cele două potențialuri; potențialul colectiv și potențialul individual-burghez, într-o producție modernă, potențialul colectiv este de o absolută superioritate. Pe alte trepte istorice lucrurile se schimbă.

În era modernă problema își are rezolvarea ei specifică. Noutatea constă în voință, capabil de a fi aplicat atât în agricultură cât și în industrie. Mașinismul nu îngăduie parcelarea în mici proprietăți. Mașina creiază colectivitatea unanimă pentru că nu poate servi rentabil numai unui singur individ, ci la mai mulți. Trenul, tramvaiul, telefonul, aeroplanul, marele magazin, tractorul, instituturile financiare, etc. desindividualizează și tipizează prin funcția lor. Dă acces tuturor. Producția își pierde caracterul individual pentru a se standardiza și colectiviza. Repartiția nu poate rămâne individuală — în folosul celui care a putut acapara —, și se colectivizează. Beneficiile trebuie împărțite pentru ridicarea standardului general.

Colectiv în producție — individual în repartiție (capitalismul modern) provoacă o mulțime de turburări în însăși mecanismul general. Cei care au prioritatea la conducere și repartiție se concurează ucigași între ei spre paguba comunității. Calculul volumului producției se face anarhic și conjunctural ducând la supraproducție și distrugerii imense de bunuri. Risipă și lipsă sunt cele două caractere ale capitalismului. Sistematizarea și luarea în considerațiune a nervilor tuturor membrilor muncitori ai națiunii pentru satisfacerea lor sunt caracterele stilului economic colectiviste. Capitalismul este imoral prin despărțirea națiunii în clase cu interese deosebite și dușmănie fanatice pe când stilul colectiv reface unitatea și aruncă punțile înțelegerii cetățenești.

Lăsând la o parte latura morală, potențialul burghez nu poate folosi toate virtualitățile volumului unei economii actuale, înscrind în codul civil respectul proprietății private se asigură monopoluri pentru cei cu drepturi câștigate. Un drept câștigat poate fi la început în concordantă relativă cu interesele generale. Dar un drept câștigat se poate repede preface într-o infamie la adresa intereselor publice. La înscrierea în co-

dul civil a drepturilor proprietății individuale se recunoaște fără limită dreptul profitului individual. Câștigul nu cunoaște limită. În sfera lui este înscrisă noțiunea de vast, aproape de infinit. Dar volumul unei economii are limite. Expansiunea lui se face în detrimentul altor cetățeni. De-aici tendința de concentrațiune, adică de acaparare maximală. S'ar putea spune plastic: peștele mare înghite peștele mic. Dreptul la dobândă este înscris în codul comercial. Capitalul financiar posedă forța banului. Iată, de ce nu e niciun mister, faptul, că agricultura întregii lumi are tendința irezistibilă de a intra în stomacurile băncilor, capitaliștilor financiari și a cămătarilor și numai acte politice pun stavilă, adică paleative aplicate periodic unei legi economice fatale a capitalismului, care proclamă respectul pozițiilor câștigate și a profitului cu tendința „boule-de-neige“.

Potențialul individualist nu folosește virtualitățile pentru că se află în luptă de guerilla cu semenii săi dotați cu aceleași potențialuri. Grupările de producție în loc să se facă după cerințele tehnice, se fac după hazard și după alianțe războinice. Petrolul e în luptă cu agricultura. Cărbunele cu transportul. Transportul cu toată lumea. Iar Banca, dacă i se oferă, îi strânge pe toți sub aceeași tutelă frigoriferă a exploatării cămătărești.

În România lipsește factorul III, adică Regruparea forțelor, ținută în șah de actualul sistem de mică proprietate. Într-unul din mesajele Regelui Carol II, dela sfârșitul anului 1930 am notat cuvântul surprinzător și excelent: „ajustarea“ economiei noastre. Iată cum un Rege modern, cu ani de exil și lectură întinsă contimporană are comprehensiune mai mare decât seria de bancheri și financiari burghezi. „Ajustarea“ — dacă va fi pusă în practică și nu va speria — presupune eliminarea unor capitole sacrosancte din codul civil și comercial, poate și din Constituția actuală. (Paragrafele codurilor și Constituțiile mai pot fi din când în când aerisite).

Bogății naturale, Muncă, Regruparea (ajustarea) forțelor — iată cei trei factori fundamentali. Doi există cantitativ și chiar calitativ (virtualitățile sunt enorme) în România.

Pentru factorul IV (capitalul străin) polemica e vie. Politica Vintilă Brătianu se știe că îl considera absolut secundar. Pe bună dreptate. Falimentul politice economice intrupate de Vintilă Brătianu este datorit stânței asazine, adică imposibilitatea Regrupării (pentru a țâșni forțele creatoare), într'un regim de mică și absolută proprietate individuală.

Nevoind a se recunoaște cauza reală a falimentului se încearcă a se deschide toate zăgazurile pentru invaziunea capitalului străin. O invitație la dans până acum fără consecințe maritale. Deocamdată mirele așteptat nu răspunde chemărilor fierbinți. Condițiunile pe ca-

re le pune sunt ale oricărui bărbat cu potență și capricii: despotism, adică pură colonie.

Este întristător, cât de puțin se cunoaște structura și dialectica normală a capitalismului internațional într-o țară ca România, intrată în procesul de dezvoltare al lumii organice în lumea burgheză de peste 100 de ani. Deși raporturile economice și sociale în țara românească sunt ca pretutindeni în Apus absolut capitaliste — bancă, circulație de mărfuri, schimb, credit —, oamenii nu vor încă să învețe și să se adapteze la noua ordine de lucruri. Ordinea în România contimporană este o ordine capitalistă. Raporturile noastre cu capitalismul apusean nu pot fi făcute decât pe aceste baze. Piatra unghiulară a capitalismului este profitul. Ori unde i se oferă câștig — în Lună, planeta Marte, Soviete, Africa, România — capitalul este gata să-și ofere serviciile și să-și încaseze dividendele.

De ce nu vine capitalul internațional în România? Probabil, că noi nu-i oferim în actuala conjunctură câștig suficient. Dacă avuțiile și munca noastră cu actualul sistem și în actualul etalon internațional ar însemna un lucru extraordinar cu siguranță, că banul din toată lumea ar invada aici să caute plասamente, ar trece peste legi, peste granițe, ar ridica munții din loc și tot și-ar face afacerile. Lipsa noastră de informație și lasitatea de gândire și de privire a lucrurilor direct în față a creat un țap ispășitor: Vintilă Brătianu, „ovreul“ nostru în capul căruia se sparg toate oalele neplătite. De fapt, țapul ispășitor este simbolul păcatelor și oglinda acuzatorului aflat în febra crizei.

Adevăratul vinovat este sistemul de mică proprietate. Cum poți să modernizezi o țară fărâmițată în milioane de bucățele, fiecare având drepturile marelui capitalist burghez, adică proprietate absolută și virtualități de capitalist? Profiturile nu trebuie parcelate pentru a fi pulverizate în camelotă burgheză (bunuri de consumație), ci concentrate și investite periodic. Sistemul capitalist, capabil de a moderniza tehnic o țară presupune o mică grupă de mari burghezi în mâna cărora se strânge conducerea, știința și capacitatea de a face investițiuni. Restul națiunii sunt proletari, adică oameni care nu mai posedă nimic altceva decât brațele de muncă pe care le închiriază și pentru care primește salarii cu cari să poată trăi în conformitate cu nivelul economic al țării. E o lege grea a cărei călcare atrage consecințele mizeriei unanime. În România avem sistem burghez, dar s'a creat prin acte politice o mică burghezie, adică tocmai clasa cea mai incapabilă de a organiza pe baze noi o societate. Mica burghezie este analogă cu clasa meseriașilor mici, care ar fi avut pretenția să țină piept și să facă concurență fabricatelor marelui industriei. Să mai amintim sfaturile romantice la dispariția micilor meseriași în toată lumea? Am

avut și la noi așa ceva. Micul meseriaș, micul comerciant, micul agricultor trebuie să facă loc marelui industriaș, marelui magazin comercial și fermei imense. Ei sunt transformați în anexe ai marelui întreprinderi unde își găsesc o muncă mai convenabilă, viață mai igienică și standard ridicat.

Micul burghez este o creatură hibridă în lumea modernă. Se apropie de proletar prin veniturile restrânse, dar costumul, sufletul și poftele lui aparțin structurii burgheze. Pretențiile lui vestimentare, culinare și de amuzament sunt chiar extrem capitaliste, deadreptul rentiere. Nu are însă activitatea febrilă a marelui capitalist, creiatoare și utilă societății. Nici tenacitatea și disciplina de muncă proletară. Micul burghez e leneș, pretenții și mărginit. Stadionul muncii vremii noastre are două capete: capitaliști și proletari. Pe acest stadion se află amândoi zilnic. De-obiceiul tovarăși harnici. Câteodată în certuri sângeroase. Iși măsoară forțele, se cunosc, se apreciază după criterii precise.

Micul burghez se rușinează de veniturile restrânse. Se desparte cu oroare de proletari. Trăiește pe picior larg cu buget umflat. Visul lui e opulența burgheză, sufletul burghez văzut prin nostalgia depărtării. De multorele stilul de viață — număr de ore active, oboseală, necesități — al marilor căpitani capitaliști se identifică cu al proletarilor calificați. Micul burghez, văzând aparențele roze își mobilizează sufletul și casa cu camelotă, care aduce cât de departe cu aceia a adevăratului capitalist. Nimeni nu e mai elegant, mai rafinat-de-prost-gust și mai pretențios decât micul burghez.

Mărginit, îngâmfat, incapabil de a organiza și gândi tehnic-modern: acesta e portretul micului burghez. Se suprapune și neaderența organică la structura capitalist-proletară a vremii noastre. Deci, nu poate învăța. Iși permite gesturi de nobleță rentieră. Un exemplu recent: cu toată farsa presei mondiale, capitaliștii apuseni fac afaceri admirabile cu Sovietele. Le furnizează mărfuri, mașini, experți. Cumpără excedentele lor pe prețuri de „dumping“. Petrolul ieftin are miros de trandafiri și grâul cu prețuri derizorii gust de cozonac. Absolut fără nicio deosebire și în ciuda campaniei de presă a toți capitaliștii lumii participă la comerțul sovietic. Germania începând din 1923 dela tratatul dela Rapallo; iar în 1930 Curtius a declarat la Liga Națiunilor, că nu va participa la o acțiune contra Rusiei. America electrică teritoriiile sovietice. Italia are cele mai strânse relații comerciale și în August 1930 s'a încheiat un tratat pentru credite pe termen lung. Anglia a făcut toate comenzile pentru lemn pe anul 1931 la Moscova. Marina de războiu a sublimiei noastre aliate Franța cumpără petrol dela Bacu în valoare de aproape 2 miliarde lei anual. Singură România mofuroasă și cu concepții de mărginit mic-burghez a căzut în capcana presei ipocrite și refuză galoșii ieftini ruși, precum și alte specialități sovietice, plătind biruri intermediarilor apuseni.

(Mărfurile tot vin).

Potențialul și practica etapei capitaliste din România este potențialul și practica micii-burghezii, adică la limită scândaloasă. În termeni profesionali: anul școlar cu nota 5 și prin grația conferinței milostive. Adică în termeni concreți: cu o mizerie generală și dezorganizare crescândă, culcându-se pe perna speranțelor venirii capitalului străin, când va curge lapte și miere pe toate drumurile. Va fi o nouă deziluzie și poate ceva mai amară.

Capitalul străin nu va veni, fiindcă actualul sistem de proprietate morcelată nu e rentabil. Zadarnic se trimet emisari în străinătate. Ce om serios poate garanta capitalului străin procente de 10% anual pentru a face investițiuni în agricultura românească, atâta timp cât se păstrează tipul de mică proprietate? Mai întâiu mica proprietate nu poate face și nici nu simte nevoia — din lipsă de orizont — de a face investițiuni.

Investițiuni de capital străin în industria noastră nu se pot face până când nu se asigură piața internă de desfacere, adică până când nu se ridică la nivel european capacitatea de cumpărare a masei populației, adică în ultimă analiză a celor 80% a masei țărănești. Țăranul ține strâns lotul lui de pământ,

care îi asigură cel mult alimentație. Cum a încercat să cumpere ceva mărfuri industriale rentabilitatea tipului de agricultură l-a aruncat în brațele rapace ale creditului cămătar.

Din „etapa capitalistă“ am ales forma cea mai nerentabilă: sistemul de a crește neconcentrat „mică burghezie“. Potențialul ei în cadrul tehnicii și lumii contemporane este dezastros. Falimentul, explicabil.

Generalizarea „micii burghezii“ într-o țară, nu dă voie acumulării de capitaluri pentru a se întreprinde investițiuni de mare format. Mica burghezie este egalitate în sărăcie și pierderea oricărei speranțe de a se ridica vrodată standardul general. Atât potențialul capitalist cu mare burghezie, cât și cel pur colectivist îngăduie strângerea de mari capitaluri pentru construcție. Mica burghezie, nu. Ea consumă imediat. Un fel de comunism vulgar și pentru proști. Analiza bugetului românesc, a Conversiunii, a Reformei agrare, a aparatului administrativ român, a politicii financiare sub acest unghiu „mic burghez“, dă cheia falimentului economiei românești, incapabilă de a organiza producția cu toate bogățiile naturale pe care le posedăm.)

Petre Pandrea.

Secolul de aur, anul VIII (1891)
nr. 8, 1. 189 - 189

O, CRIST...

Cum de-ai slăvit iubirea, Tu, cel scârbit? Ce mână
Călăuzi povara însufletirii până
La marginile vieții? Cum de-a rămas întreagă
Atotputernicia blândeții ce se leagă
De-o singură nădejde: înfrângerea?... O, Crist!
Sălășluiește pururi, neasemuit de trist,
In zâmbetul aceluia ce cade n'frânt, o rază
Ce 'n paza umilinții sub chipul Tău veghiază.
Sub dreapta ridicată spre binecuvântare,
Desăvârșirea însăși nici rost, nici preț nu-și are.
Foiesc în neguri viermii, când buhnele pe turle
Și-amestecă strigarea cu cei porniți să urle
Pe uliți, pradă foamei. Regeștile cununi
Incerculesc, prădate, frunți goale de nebuni.
Apostolii, o turmă uitată la răscruce,
Iși numără arginții și aurul, pe cruce.
Se năruiesc în sânge altarele. Trufia,
Domnind, înfruntă cerul, să prindă veșnicia
In laț, cum prinzi un cinteț cu ochii duși spre soare.
La margini de prăpastii stau dârz să se măsoare
Călăi și regi, când preoți se tânguie din strană
Că viața-i grea când sânge nu picură din rană...

O, visător, prieten tâlharilor! O, lume
Ce te-ai târit spre noapte spre-a ști lumina cum e!
O, slavă pentru care nu-i jertfă 'ndeajuns!
Câți te-au strigat din neguri... Și totuși, n'ai răspuns...
Păstrează 'n mângăierea nemărginirii Tale
Un zâmbet pentru orbul increment pe cale
Ce va rosti 'n cădere cuvântul de 'mpăcare,
Când ochii Tăi vor plânge sub candeli în altare!
Păstrează 'n nemurire să 'mpodobesti cu spinii
Pe cei ce-și vor izbânda în tremurul luminii!
Și fă să nu se curme blestemele, nici plânsul
Că nu trezească liniștit cât timp e pară 'ntrânsul, —
Cât timp nimienicia va stăruie să frângă
Slăbitul trup, în noaptea de chinuri și de tângă!

Al. Iacobescu

Mitologie și Filosofie

Mitologia, înainte de a fi obiect de cercetare științifică în studiul popoarelor, a fost utilizată în sistemele de filozofie antică. Primii cercetători au fost apoloغيști poeți ca Pindar, apoloغيști sacerdotali ca Eumen și în deosebi apoloغيștii filosofi începând cu școala ioniană până la ultimul filosof păgân, Porfir. Aceste trei categorii de cercetători ai mitului aveau un punct de vedere comun și anume, considerau mitologia ca ceva impios și irațional. Din această considerație a născut tendința de a interpreta mitologia veche, cu o semnificație care să nu contrazică nici pietatea și nici rațiunea; aceasta dintr'un motiv moral, practic. Soluțiile au fost deosebite, dar rezultatul a fost comun: falsificarea unei mari părți din mitologia greacă, în deosebi a miturilor celor mai vechi din *Hesiod*.

Ionienii. Filosofii ionieni au considerat mitologia ca ceva necesar explicării fenomenelor naturii, deoarece ei presupuneau că mitologia ascunde o expunere a filosofiei materialiste pe care o profesau.

Milesienii, primii gânditori greci din Asia Mică atribuiau viața numai materiei și anume unui singur element (pentru Tales apa, pentru Anaximandru infinitul, pentru Anaximene aerul, etc.) un element primar care prin diferite schimbări dă variațiunea corpurilor. *Tales din Milet* a fost cel care a folosit mitologia în explicarea vieții; el s'a inspirat din miturile vechi în cari toate lucrurile erau considerate ca provenind din apă; pentru Tales pământul este ca un disc neted care plutește pe întinsul nesfârșit al apei, elementul primordial. Totuși miletienii s'au îndepărtat de studiul mitologiei care nu le putea aduce mare folos în explicarea elementului unic și a fenomenelor cosmice.

Filosofii din Milet prin tendința lor pozitivistă dedați unei cercetări amănunțite a fenomenelor, au fost primii fizicieni. Aceia cari au creat și profesat o adevărată filozofie a naturii (după expresia lui Aristot) au fost: Heraclit, Democrit și Anaxagoras.

Primul ne interesează în deosebi din punctul nostru de vedere. *Heraclit din Efes*, profund gânditor și cu largi perspective este filosoful „Devenirii“, căci pentru el realitatea este numai schimbarea; ceea ce există (ca lucru) poate să nu existe în același timp, deoarece nu este nimic în afară de schim-

bare. Pentru Heraclit, contrariile se confundă, lucrurile au o unitate, lucrurile sunt într'o perpetuă curgere; iată trei teme pe care le rezolvă el în metafizica mobilității. Atenția lui Heraclit nu stă îndreptată asupra substanței lucrurilor, ci asupra regulii care determină transformarea; înțelepciunea pentru el este găsirea formulei generale, logosul schimbării, devenirii.

Din acest motiv filozofia lui Heraclit, cu toate că își are origina în școala din Milet, respinge cercetarea amănunțită a fenomenelor și propune ca procedeu intuiția imediată, ceea ce ne explică și apropierea filozofiei sale de mitologie; mitul nu este depășit cu mult în cosmologia heraclitiană.

Heraclit ca și Tales din Milet pornea din mitologie, o utiliza în explicațiile sale filozofice, fără a da însă o explicare propriu zisă, conștientă, mitului. *Empedocle de Agrigent*, om de stat, orator, medic, mag și filosof din veacul al V-lea în. Cr. a făcut din mitologie un obiect de studiu, el este acela care pentru prima dată a interpretat mitologia ca o expunere simbolică a filozofiei materialiste. Empedocle nu admitea o substanță corporală unică, ci patru elemente diferite: pământul, apa, aerul și focul. Cauza evoluției lucrurilor o vede în două mari forțe: iubirea și ura cari se înlocuiesc alternativ. *Cele patru elemente ale naturii sunt reprezentate în mitologie prin zei.*

Teagen din Regium, merge mai departe și explică mai precis miturile din *Iliada* lui Homer. El vede în lupta zeilor din *Iliada*, o luptă a elementelor constitutive ale naturii; zeii aici sunt reprezentări alegorice: Apolon este lumina, Herafaistos este focul, Hera aerul, Poseidon apa și Artemis luna. *Metrodor*, un alt comentator al mitologiei schimbă și eroii *Iliadei* în agenți fizici: Achile este soarele, Atena și Hermes sunt norii și vântul.

Iată aci expuse o seamă de interpretări cari dau o *explicare fizică a mitologiei.*

Italicii. Pitagoras și școala sa au făcut cercetări în matematică, astronomie și muzică; prin matematică au încercat să degajeze o metafizică, ceea ce nu au izbutit. Filolaos și Hicetas, pitagoricieni din veacul al V-lea au adus mari contribuțiuni în astronomie, ceea ce a surprins mai târziu pe Coper-

nic.

Pitagoras din Samos, susținea că există o realitate dincolo de ceea ce se poate prinde sub simțuri; știința numerilor este aceea care i-a desvăluit această realitate invizibilă. Numerile sunt adevărata realitate, esența lucrurilor; lucrurile sunt numere; pentru el exista o relațiune strânsă între numere și formele geometrice.

Dar, ceea ce ne interesează pe noi în mod direct este că *pitagorismul* a fost o *mişcare religioasă, morală și politică*. Pitagoras în anul 530 în. Cr. fondează o școală la Croton. Această școală avea la bază învățăminte asemănătoare orfismului. Pitagoras era un cunoscător al miturilor din *poemele orfice*. Această școală învăța metoda de purificare pe care o cunoșteau numai inițiații; Pitagoras constituise un adevărat catechism, care conținea o seamă de interdicțiuni credincioșilor cari voiau să aibă o viață fericită după moarte. Miturile vechi dădeau promisiunea unei vieți fericite după moarte celor inițiați, adică tocmai una din credințele centrale în mitologia orfismului. Pitagorismul ca și orfismul aveau credința în metempsihoză, adică transmigrațiunea sufletelor prin corpuri de oameni și animale; aceasta pare a fi o influență a hinduismului. Din aceste considerațiuni au născut și percepte morale și apoi prin deformare a născut mișcarea politică.

Pitagoras n'a avut față de mitologie o atitudine de cercetător obiectiv în sensul lui Empedocle sau Teagen, ci a cunoscut-o și utilizat-o în construcția credințelor fundamentale religiei sale. *Poemele orfice* i-au dat cele mai bune izvoare mitologice.

Eleații. *Xenofan* ia o atitudine potrivnică mitologiei; el precizează o idee care apăruse și la Heraclit și anume arată *incompatibilitatea rațiunii omenesti*, întărită prin experiența pozitivă, *cu imaginile infructuoase, ale mitologiei tradiționale*. El ajunge la concepția Dumnezeuului unic, care nu poate fi asemenea oamenilor pentru că el „vede și gândește totul și că totul el înțelege“. Dzeu este imobil și guvernează toate lucrurile prin puterea inteligenței sale. Doctrina sa duce în adevăr la panteism. Cu Xenofan, prin Heraclit suntem în momentele când o nouă concepție despre Dzeu, o nouă teologie ia naștere; această teologie este cu totul opusă celei din mitologie; aci Dzeu este ceva impersonal, este imobil și pare a fi o lege naturală. Xenofan nu avea decât desconsiderație față de mitologie care înjosea orice sentiment de religiozitate prin lumina defavorabilă în care prezintă zeii.

Parmenide din Eleea, ia atitudine contra filosofiei dinamice a lui Heraclit și caută să arate că, ceea ce este nu poate în același timp să nu fie; el este primul filosof care a formulat principiul identității. Pentru Parmenide nu există în natură nici schimbare și nici multiplicitate, nu este decât Ființă Unică. În acest fel această unitate a existenței, face ca lumea să fie una cu Dumnezeu, ceea ce dă naștere unei filosofii moniste, panteiste. Acestei filosofii el suprapune o cosmologie, care este diferită de aceea a ionienilor pentru că Parmenide își construiește cosmologia pe mitologia teogonică a lui *Hesiod* și a orficiilor; la originea lumii nu admite substanța primă a ionienilor și o succedare a doi termeni opuși, ziua și noaptea, sau lumina și obscuritatea; cerul este, ca și la Platon, un loc de trecere a sufletelor. Lui Parmenide mitologia i-a slujit în construcția sistemului cosmologic.

Terminând cu cele trei școli filosofice din Grecia antică, ce au format așa ziii filosofi presocratici, să vedem acum care este atitudinea celor trei mari filosofi greci: Socrate, Platon și Aristot, față de mitologie.

Socrate, nu era atât un metafizician, cât un moralist; el își pune în deosebi problema conduitei vieții omenești. Dar pentru că el învăța și afirma primatul „binelui absolut“ în legătură cu interesele noastre eterne, a fost purtat din morală în adevărată metafizică. Din cauză că Socrate era un „doctor de suflete“, cum îi spune Jacques Maritain, el nu a ignorat nici problema mitologiei care era încărcată de mituri degradante pentru persoanele divine, și cari puteau să jicnească sentimentul religios și să aibă rea influență asupra oamenilor. De aceea el a încercat să explice mitologia prin sensul cuvintelor, prin analiza lor, dând astfel posibilitatea unei explicări consolatoare, mai pioase, înlăturând astfel aspectul repugnant al mitologiei. La fel ca Socrate procedeză și *Euripide* în drama sa „*Bacantele*“, unde dă explicări filologice istoriei lui Dionis, zeu care deținea în mitologia greacă cele mai multe mituri obscene. Și la Socrate și la Euripide etimologia era instrumentul înlăturării din mitologie a tuturor lucrurilor urâte, degradante. Ei au utilizat deci o *explicare filologică* (embrionară) a mitologiei, ceea ce va face să-i considerăm ca precursori ai școlii filologice din mitologia comparată, modernă. (Max Müller, Adalbert Kuhn etc.)

Platon, consideră că există în lumea suprasensibilă, o mulțime

de *Modele* imateriale sau *Arhetipuri*, eterne și neschimbătoare pe care le numește *Idei* și cari constituiesc însăși realitatea; ele nu pot fi cunoscute decât prin inteligență, facultatea prin care noi cunoaștem adevărul. Pornind de la această filosofie, Platon consideră că sufletul omenesc a trăit înainte de a se introduce în corp; (ceea ce nu înseamnă că el este un credincios al dogmei pitagoreice sau orfice). Cunoașterea asupra realității nu se poate face decât dacă spiritul este deja orientat către realitate, ceea ce înseamnă pentru Platon că a ști nu înseamnă decât o reminiscență; spiritul cunoaște, descoperă adevăruri pe care le posedă dinainte în el. Această teorie a „reminiscenței“ l-a purtat pe Platon la credința în nemurirea sufletului și la constituirea mitului sufletului. În *Gorgias* și în *Menon*, el arată existența sufletului eliberat din corp și judecata divină ce urmează. În Fedra tratează despre existența sufletului: în viața teoretică și cea supratereastră; o întreagă mitologie asupra sufletului și cerului este formulată aici.

Pe aceste considerațiuni își fundamentează Platon și morala care trebuie să tindă către Dumnezeu este singurul bine al omului.

Platon a purtat o luptă puternică contra mitologiei vechi din *Hesiod*, care corupea sufletele după el; era deci un motiv moral care îl determina la această luptă. Platon susținea că unele din ritualuri chiar să nu fie publice, să nu fie văzute de tineri, așa cum erau celebrările lui Dionis; lui Platon i se atribue chiar că ar fi falsificat mitologia veche din *Hesiod*, ceea ce nu-i iartă cercetătorii moderni ai mitologiei. În sistemul filosofic a lui Platon însă tot mai dăinuie mitul ca mijloc de explicare.

Aristot se eliberează de mitologie în explicarea filosofică și științifică a lumii. Totuși, în considerațiile pedagogice din opera sa găsim o atitudine potrivnică mitologiei; el cere același lucru ca și Platon în ceea ce privește educația tinerilor.

Orisicare ar fi fost chipul în care filosofii greci din antichitate, ar fi soluționat problema mitologică este de observat acea tendință, despre care am pomenit și la început, de a denatura miturile, fie din motive de rațiune (Empedocle, Teagen, Xenofan etc.) fie din motive practice, morale (Socrate, Platon, Aristot.) Explicarea mitologiei avea pentru unii un caracter fizic pozitiv, pentru alții un caracter moral, pentru alții un sens mistic sau neoplatonist (mai

târziu, când mitul era considerat ca simbol panteist, ca revelație secretă a neoplatonismului).

În afară de aceste explicări, remarcabilă a fost interpretarea lui *Evemer*. (316 în Cr.) În lucrarea sa „*Historia sacra*“ Evemer dă o explicare pozitivă mitologiei, afirmând, că zeii sunt oameni, că miturile au la origine numai fapte reale, dar care au fost denaturate, transformate de puterea fantezistă, fabuloasă a popoarelor. Evemer a fost considerat de antici, ca ateu.

Dună aceste interpretări ale filosofilor antici, mitologia a format obiect de studiu părinților bisericii creștine așa cum au fost: *Eusebiu*, *Clement de Alexandria*, *Arnold* etc. Eusebiu a întrebuintat metoda istorică, metodă reluată cu multă seriozitate științifică de către școala antropologică engleză.

Ernest Bernea

Goethe Căutătorul de comori ascunse BALADĂ

Prăpădit, ros de mizerii,
Imi tărăm zilele-amare,
Năpustit e cel ce n'are,
Fericit e cel bogat!
Vrând să pun capăt durerii,
Spre comoră năzuiesc?
„Sufletul ți-l dăruiesc!“ — ...
Scris de sânge m'a legat.

Și'ncepui să trag la cercuri,
Flăcări, tainic, isbucniră,
Erburi și-oase se'mpletiră:
Farmecul e terminat.
Și, precum primii învățuri,
Căutal vechea comoră,
Iscodită odinioară; —
Bezna nopții s'a lăsat.

Și văzui în depărtare
Scăpărarea unei stele
În adâncurile acele;
Miezul nopții se bătea.
Nu mai e timp de-amănare;
Dintr'odat' se luminează,
Mândra cupă scântelază,
Tânăr falnic o purta.

Ochi duioși priveau la mine
De subt fruntea'nconunată;
Strălucind dă să străbată
În al cerului hotar.
Prietenos cupă-mi întinde;
Și gândii: frumosul tânăr
Printre diavoli cum să-l număr?!
Prea-i olimpic acest dar.

Bea din plin curajul vieții!...
Tălcul tu-l vei înțelege:
Cu nimic nu se alege
Omul ce-ascultă de vracl.
Iată rostul existenței:
Ziua muncă, oaspeți seara,
Petrecând poartă-ți povara!...
Asta-i vraja. Și s'o faci!!

Trad. de ION GHERGHEL

Răbojul lui sf. Petre

(Încercare satirică)

De cum își deschise gura, privirile țăranilor nu mai erau încruntate. O liniștire ciudată le curgea în trup ca o apă. Avea glas plăcut și liniștitor avocatul. Și vorbea cu o nezdruccinată încredere.

Diregătorii se îmbulziră unul într'altul; numai judecătorul stătea liniștit la o parte, iar ciocoiul bufnea de ciudă pe nările largi, păroase. Mai neliniștiți păreau cei trei agronomi.

Jandarmii nu mai aveau acum de lucru. Iși aruncară arma'n spate și-l ascultau pe Ion Albu.

— Oameni buni, — continuă acesta, — durerea și suferința noastră o să se întoarcă întru bucurie. Domniiăștia — și el arată spre agronomi, — nu mă așteptau pe ziua de azi. Mi-au trimis de veste, alaltăeri, prin cineva, să nu viu să vă apăr. Mi-au făgăduit zece pogoane de pământ, ori prețul lor în bani.

Din mulțime se ridică un huet prelung. Fețele agronomilor se îngălbeniră.

— Nu-i adevărat! — tipă agronomul Chiriac.

— Minciună! — strigară ceilalți doi.

Iar din mulțime creștea clocotul glasurilor:

— Hoții!

— Tălharii!

— Blestemații!

— Cum? Nu-i adevărat domnule Chiriac? — întrebă avocatul, scoțând o hârtie din buzunar și plimbându-i-o pe la nas — Nu-i adevărat? De altfel iată-l văd aici și pe omul care mi-a dat hârtia și mi-a vorbit în numele dumneavoastră. Părinte Costandine, arată-ți fața!

Popa tocmai se ascunsese după spatele alor doi gligani din Curmătura. O mare de capete se'ntoarse spre Sfinția sa, — îl cunoșteau rumânii nu din trei, ci din zece sate.

— Adevărat e părinte Costandine? — întreabă stăruitor avocatul.

— Adevărat, da' eu n'am vorbit în numele meu, ci a domnilor agronomi — răspunse popa, trecându-l nădușelile. — Am și martor, am pe paraclisierul.

— Ce spuneam eu! — zise Ion Albu. — Nu-i puțință de tăgadă. Așa dar dumnealor au vrut să mă plătească, să nu viu aici. Și știți dumneavoastră pentru ce?

Țăranii nici nu clipeau.

— Pentruca domnii agronomi să rămână cu câte cincisprezece pogoane unul, domnii consilieri cu câte douăzeci, iar domnul proprietar cu moșia jumătate. Părintele Costandin s'ar fi ales numai cu cinci pentru slujba dumisale. Nu-i așa preacinstiților domni diregători?

Avocatul tăcu și aruncă o privire fulgerătoare la cei de lângă masă. Diregătorii se cutremurară. Agronomul Chiriac, care, după semne, era capul fărădelegilor, începu să dărdăe ca de frig. Și după el, câte un fior, zguduia și pe ceilalți. Priveau cu spaimă la avocat. Simțeau în el un dușman neîmpăcat. Li se părea că descopere în ochii lui o privire nouă, plină de muștrare, neînduplecată.

Consilierul Petrișor se ridică de pe scaun, tremurând.

— Domnule avocat, — începu el, — cred că e creștinesc lucru să nu învinovățim pe nedrept. E adevărat că mi-s'au făgăduit și mie, dar eu n'am primit.

— N'am venit să ascund adevărul și n'am sfârșit vorba, — zise avocatul. — Dumnealui n'a dat hârtie la mâna proprietarului, cum au făcut ceilalți doi consilieri. A fost mai prevăzător și mai viclean. Dar, în inima Dsale, a fost împăcat cu târgul. Nu-i așa

domnule proprietar? Joi, la cinci Junie, ora nouă seara, într'o cameră a conacului, domnul consilier Arsenie și domnul proprietar Martopol stăteau la sfat, lângă un pahar cu vin. Și sfatul se sfârși cu aceste vorbe ale domnului Arsenie: „Nu mă pot compromite, mă'nțelegi? dându-ți scrisoare la mână. Trebuie să ai încredere în mine. Mai avem daraveri împreună.“

Consilierul Arsenie și ciocoiul înlemniră. Erau vorbele lui Arsenie, din fir în păr. Cine i-a spionat? Cine a tras cu urechea? Jupâneasa din casă? Vr'unul dintre slugi? Dacă mai spun un cuvânt te trezești că avocatul aduce martori!

În curte se făcu o liniște de cimitir. Oamenii se uitau întins la Ion Albu; fața lui era luminoasă, ochii lui scăpărau. Se vedea că spune adevărul. Un fel de spaimă sfântă îi cuprinsese în fața omului care știe toate, care a putut descoperi întreagă țesătura nedreptății. Ce noroc că aleseră să-i apere un om așa de cinstit și deștept!

— Cei cari n'au intrat în liste, au să le mulțumească și bărbaților de încredere, fraților țărani, cari au spus agronomilor cine poate rămâne pe din afară: oamenii cei mai săraci, cei mai necăjiți, cari n'au bani să poarte pările. Cineva trebuia să rămână pe dinafară pentruca domnului proprietar să-i poată rămânea jumătate din moșie. Aici zace fraților înșelăciunea cea mare: Toți diregătorii au știut că Domnul Martopol mai are o moșie, în alt județ, și că, deci, potrivit legii, aceasta de aici trebuie împărțită întreaga la săteni, fiind lipsă mare de pământ, iar dumnealui să-și țină partea dată de lege, din moșia cealaltă, unde, țăranii au pământ. Dar dumnealui a voit să-i rămână jumătate și aici. Vezi bine, unde ar fi încăput toți cei îndreptățiți din trei sate pe jumătate din moșie? Ori trebuiau să-i scoată din liste pe unii, ori să facă loturi mici. Domnul judecător avea dreptate. Singur dumnealui nu știa că proprietarul mai are o moșie.

Avocatul tăcu, își scoase batista și-și zbici năduful. Judecătorul pași înainte și zise:

— Ai dovezi?

— După ce alerg eu de-o săptămână? Și pentru ce am întârziat și azi? — Și Ion Albu scoase din buzunar dovezile.

Proprietarul se repezi la agronomul Chiriac și-i spuse ceva la ureche. Chiriac veni la avocat; îl trase de mânecă: „Te rog, vină puțin în primărie. Trebuie să fie o neînțelegere la mijloc.“

Avocatul, cu hârtiile în mână, — că n'apucase să le dea judecătorului, trecu în primărie cu Chiriac.

— Douăsute de mii lei, primești? îl întrebă Chiriac.

În loc de orice răspuns avocatul se apropie de agronom, îl privi drept în ochi cu o privire muștrătoare, iar cu arătătorul dela mâna dreaptă, îi făcu repede o cruce pe frunte. Și-i șopti în ureche: „Piei, satano!“

Chiriac dădu un țipăt, și căzu pe spate, zvârcolindu-se un răstimp. Apoi, cu spumă vineție la gură, se liniști, și adormi ca mort.

În curte oamenii se neliniștiră când îl văzură pe avocat intrând în primărie cu Chiriac. Începură a șopti:

— O să-i fure dovezile!

— Vrea să-l cumpere!

— Mai încearcă odată, mișelul!

Mulțimea se mișcă, gata de năvală, când Ion Albu eși vesel din primărie, și apropiindu-se de judecător, îi dete hârtiile.

Creștinii răsuflară ușurați și-și neteziră pletele. Judecătorul își puse ochelarii, citi, întoarse hârtiile pe toate părțile, se uită cu de-amănuntul la peceți, apoi zise:

— Oameni buni! Avocatul dumneavoastră are dreptate! Domnul Martopol mai are o moșie, ba pupază pe colac, acolo s'a și făcut împărțirea, și dumnealui a rămas cu aproape toată moșia. Așa dar, ascultați-mă! Aducem acum hotărîre nouă și dreaptă: moșia de-aici se împarte toată. În liste intră toți cei îndreptățiți și partea fiecăruia va fi trei pozoane. Iată luăm hotărîrea în scris! Mulțumesc domnului avocat pentru că ne-a oprit să facem o nedreptate.

El tăcu, strânse mâna lui Ioan Albu, și făcu semn unui agronom să scrie. Mulțimea striga „Ura!” și „Bravo!” aruncând pălăriile în vânt.

— Să ne trăiască avocatul!

— Să trăiască judecătorul!

— Jos ciocoi!

Și se aprinse o voie bună între oameni, și luminau obrazii părliți de soare!

Până ce se scrise judecata în carte, lumea se prinsese în horă, și bătucesse pământul! și dă-i la călcăie! Ca un nor auriu se ridica pravul!

Când fu la iscălire diregătorii se apropiară cu mare silă. Dar ochii avocatului îi țintuiau și ei veniră ca trași de funie, și iscăliră cu mâni tremurătoare.

— Oameni buni, — zise avocatul — păcatele-s pe oameni! Cel necurat atâta așteaptă: să vadă slăbiciunea inimei. Odată-și face cuib! S'apoi mai scoate-l dacă poți! Pe unii dintre dumnealor, — și el arată pe diregători, — i-am știut oameni de omenie. Dar' iată, cu prilejul împărțirii pământului, s'a trezit lăcomia în mulți. Și dracul atâta așteaptă!

Lumea din curte asculta și se uita încremenită: până vorbea avocatul agronomii, consilierii, ciocoiul, bărbații de încredere ai satelor, părintele Costandin, tremurau și se strâmbau în fel și chip. Nu era tremurul pe-o formă de tare. Pe cei doi agronomi nu-i mai țineau genunchii, li se izbeau unul de altul; consilierii tremurau din brațe, ciocoiul părea făcut din răcitură, popa Costandin clănțănea din dinți, incredințații satelor se înălțau pe fiecare clipă din șele și sughițau, iar paracliserul părintelui Costandin clătina necurmat din cap ca și când s'ar feri să nu-l înnece fumul de tămâe.

— Viața-i grea, oameni buni, — continuă avocatul, — și adenimirile-s mari, chiar dacă nu-și vără dracul coada. Dar unde și-o vără? Nu-i așa, domnilor diregători? (De câteori se uita la ei, tremurul se iuțea și oamenii se mirau foarte și se îngrozeau de-așa priveliște.) De-aceea e bine să fie ori ce diregător cu ochii în patru, că nu știe de unde iasă necurmatul. Și drept să vă spun, nu mă mir atât de slujbașul strein, care-i azi aici, mâne'n Focșani! Ci mă mir de părintele Costandin și de țaranii cu delegație! Ei, doar, tot între voi trebuie să trăiască. Și mai ales judec cinstita față preotească! Pentru a fi azi de vreme aici, a slugit liturghia în cinci minute! Ce slujbă? Bătae de joc!

Când a auzit așa, părintelui i-a venit leșin. Iși aduse aminte de călugăr, se uită la avocat și-i păru că cei doi seamănă la privire.

— Nu vă lăsați ispitiți de cel rău — zise iar avocatul, — ci mai vărtos cereți ajutorul celui Preaînalt. Inchinați-vă în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh! — Când zise cuvintele din urmă, închinându-se, și după el tot poporul, avocatul ridică dreapta în care se văzu o pereche de chei și tăe în aier o binecuvântare largă, în formă de cruce.

Și, o minune! Diregătorii căzură cu fețele la pământ, se zbătură un răstimp, ca peștii pe uscat, bolborosând cuvinte neînțelese, apoi se întinseră ne-

mişcați. Ciocoiul căzuse pe burtă și se'nvârtea pe ea, ca pe-un glob, făcând roată, și bălănind din mâni și din picioare. Văzându-l cum se învătea, cu toată spaima de cele văzute, oamenii bufneau de răs. Dar părintele Costandin, după ce fu zguduit să i se desfacă mădulele, făcea acum închinăciuni, tot până-n pământ. La spatele lui paracliserul bătea mă-tăni și săruta țărâna!

Vătășei dela primărie când văzură pe diregători fără suflare săriră cu gălețile cu apă și abia-i treziră. Peste agronomul Chiriac vărsară trei găleți, că-l aflară mort, întins pe podeala primăriei, și abia-l făcură să-și deschidă ochii.

Când se desmeteci lumea, când diregătorii fură în picioare, ochii tuturor îl căutară pe avocatul, pe Ion Albu. Dar el intrase ca'n pământ.

— A plecat cu mașina! — zise unul dintre agronomi.

— S'a suit în motomobilă și pe-aci ți-e drumul — spuse un țaran.

— Imi părea că am auzit o larmă, ca un vâjeit!

— O să-l găsim noi acasă, în oraș. Trebuie să-i plătim ce i-am făgăduit.

— Ba și mai mult! E vrednic!

— Dacă nu va cere, de ce să-i dăm mai mult?

— Are suflet bun — închee un moșneag. — Cine știe! Poate ne lasă pe de-ageaba!

Până când în curte, țaranii vorbeau astfel, diregătorii, prăpădiți, cu fața galbenă de ceară, intrară în primărie. Ciocoiul izbutind, în sfârșit, să se oprească din învățit, se ridică pe talpe și intră după ei.

Nu-i chip să stricăm judecata? — întrebă la-com, cât ce fu lângă ei.

Dar rămase uimit. Diregătorii părea că nu-l mai cunoșteau. Se uitau blegi și nu răspundeau. Porunciră să înhame caii.

În eurând satul Curmătura se liniști. Oamenii plecară acasă, care pe jos, care călare ori cu căruța, mulțumiți că li se făcu dreptate. Iar cei din Curmătura povestiră pela porțițe, până noaptea târziu, despre cele întâmplate.

III.

În vremea asta într'o peșteră din muntele Nego-iului, Blebu, dracul cel șchiop, stând la intrare apuca de corniți pe fiecare ghiavol, care cum intra o-părit, alungat din diregători, și-l ardea cu fierul în-roșit. Sfârăia carnea arsă umplând peștera de duhoare, se răsuceau ghiavolii în ghiarele lui Blebu ca niște comediați pe funii, și răgneau scoțând limbile de-un cot, păroase și aspre.

— Nepricopsiților! urlă cel șchiop. „V'ați speriat de-o cruce? Slugi nerușinați! Abea ați apucat s'aveți prilej de fugă. Ați crezut că, de-acum mergeți să vă hodiniți în zmărcurile adâncului? Ehei băete! Să nu cutezați să vă luați zborul! De-acum, eu vi-s popa! De când ați intrat în diregătorii ceia?

— De trei luni, stăpâne!

— De-o jumătat' de an! — scânci ghiavolul care eșise din agronomul Chiriac, și care sosi mai întâi la peșteră, ademenit de mirosul proaspăt de pucioasă, pe care-l adusese din adâncuri, Blebu.

— Așa se pierde vremea cea scumpă! Cum n'o fi înfuriat Intunecatul? Puteați, de-atunci, să întindeți stăpânirea noastră peste toată țara rumânească. Mai ales că sfântu Petre încă nu coborise. Și voi, șapte duhuri, când să culegeți roada, fugiți mâncând pământul.

— Opt am fost puternice, — zise ghiavolul lui Chiriac, simțind nedreptatea. Nu erau de vină numai ei șapte, ci și al optălea, care eșise din popa Costandin.

(3)

I. Agărbiceanu

Lupta între două lumi

— (Pericolul bolșevic) —

La orizont se desemnează tot mai clar contururile formidabilei bătălii, ce se va da între lumea capitalistă din apus și lumea comunistă sau bolșevică dela estul Europei, între lumea veche și lumea nouă, între concepția individualistă și aceea colectivistă.

Deocamdată se fac pregătiri de ambele părți, suntem în stadiul tatonărilor și sondărilor pentru a se cunoaște raporturile reciproce de forță. Actuala depresiune economică și sufltească marchiază atmosfera încărcată care precede marile furtuni. Asemănarea situației de azi cu aceea din preajma războiului mondial este incontestabilă. De data aceasta bineînțeles nu este vorba de un război cu armele — căci superioritatea capitalismului în aceasta privință este evidentă și sovietele nu se vor încumeta la un astfel de război sângeros, — ci este vorba de un război economic, care însă poate fi tot așa de important în urmările posibile ca și războiul cu armele. Se poate spune chiar, că războiul economic a și început prin îndrăznețele incursiuni bolșevice în frontul capitalist. Căci ce sunt vânzările sub prețul de cost (dumping), dacă nu mici atacuri de avantposturi?

Fapt este, că lumea capitalistă a început să intrevadă primejdia și să se gândească serios la măsurile de apărare. Până mai ieri frământările din Rusia sovietică erau considerate drept convulsii revoluționare interne menite să pregătească prăbușirea mișcării comuniste. După primele manifestații de forță creatoare (supraproducție pentru export în toate ramurile de economie națională) statele capitaliste se desmeticesc și încep să se ocupe mai serios de stările din „lumea nouă“.

Ce atitudine să luăm noi România față de luptele în perspectivă?

Mulți susțin, că fiind angajat în luptă întreg capitalismul occidental, și contribuția noastră la acest război fiind disparentă, îngrijorarea noastră nu are temeii. Vom împărtăși și noi soarta civilizației din apus, a cărei anexă suntem. Concepția aceasta este profund greșită și nepăsarea ne poate fi fatală. Fiecare stat cu regim burhez — capitalist formează o armată aparte, o unitate de luptă, iar statul nostru este așezat la punctul strategic cel mai periclitat. Nu este exclus ca valul bolșevic în expansiunea lui spre apus să ajungă numai la biruință parțială. În acest caz se va încheia

pacea cu compromis și desigur vor fi jertfite de lumea capitalistă acele state, cari n'au dat suficiență dovadă de coeziune și forță rezistentă.

Atitudinea echivocă a celor mai multe state capitaliste cari, ca Italia, Germania și America, înarmează înșile republica sovietică, dușmanul lor de mâine, ne lasă să întrevădem soarta statelor cari vor ieși învinse din formidabila încercare.

Nu ne este prin urmare îngăduit a aștepta salvarea dela cei mai mari și mai puternici, cari nu știu să fie nici ei solidari în fața pericolului ce-i așteaptă.

Un prim fapt hotărâtor este recunoașterea importanței acestei probleme și pentru statul nostru. Șeful unui mare partid de guvernământ a recunoscut gravitatea primejdiei, afirmând în parlamentul țării că „**lupta se dă între două lumi, între două concepții**“ (vezi discursul Dlui **Duca** asupra convențiilor împrumutului recent!) Urmează acum ca chestiunea să fie cercetată și examinată în public (presa de zi, presa periodică, conferințe etc.) din punct de vedere științific sub toate aspectele ei. Metoda de intoleranță și misterioasă tăcere ce s'a practicat până acum în aceasta privință poate fi extrem de periculoasă. Este deocamdată vorba de lupta de idei, și aceasta trebuie dusă pe față. Dacă ideile leniniste și staliniste sunt într'adevăr mântuitoare pentru omenire, ele își vor face drum chiar și prin betonul armat al oricărei izolări capitaliste.

Organizația economică și socială a sovietelor este exteriorizarea unei noi concepții despre viață, a unei noi mentalități. Fenomenele economice nu sunt decât niște palide și efemere reflexiuni ale unei radicale transformări ideologice sufletești. Dacă recunoaștem acest prim adevăr, atunci și noi ca reprezentanți ai lumii vechi, ne vom construi citadele de apărare în vasta împărăție a **sufletului**. Dacă vom reuși să **convingem** masele crescute în mentalitatea individualismului burhez, că sistemul nostru este superior, atunci valul ideologiei noi se va izbi de inexpugnabila rezistență a unei convingeri adânci și comunismul va pierde lupta.

Apariția bolșevismului a fost greșit judecată de unii teoreticieni numai după primele lui succese economice, fără o adâncire a cauzelor sufletești și sociale. **Este profund greșit a decreta falimen-**

mul ordinii capitaliste și individualiste, întemeiându-te pe o criză economică, agravată prin o lovitură strategică a sovietelor. Crize economice cu tot cortegiul lor de consecințe inevitabile, ca șomaj, sărăcie, mizerie, nemulțumiri sociale, etc. au mai fost și în trecut, dar de aci nu urmează că întreg sistemul este greșit din temelii.

Civilizația modernă este fructul unei concepții și activități individualiste multimilenare și dacă aceasta este un adevăr istoric, trebuie să dubităm dela prima vedere în temeinicia unor dogme noi, cari sunt o totală negațiune a unui întreg proces istoric. Ne pare mai verosimil că **formele de viață, în care a trăit omenirea dela începuturile ei istorice, sunt mai conforme cu legile imutabile ale firei omenestii.** Defectuoșitățile, imperfecțiunile înfăptuirilor omenestii sunt foarte naturale, ele rezidă în imperfecțiunea umană, dar concluzia ce ni se impune, nu este abolirea tuturor acestor forme de viață — așa cum a făcut revoluția bolșevică cu întreg convoiul de cruzimi bestiale, — ci perfecționarea lor prin eliminarea defectelor.

Privind problema în lumina acestor principii generale, oricare spectator obiectiv va ajunge la convingerea, că **organismul civilizației burheze nu este condamnat pieirei, ci suferă cel mult de mai multe răni adânci, cari se vor putea elimina prin operații radicale, redând astfel corpului toată puterea de viață.**

Pentru a putea examina obiectiv problema bolșevică, **va trebui să cunoaștem mai întâi stările din Rusia sovietică în toată realitatea lor.** Fără cunoașterea stării faptice nu ne putem forma o judecată dreaptă, putem însă să fim expuși la surprize neplăcute și descurajatoare, cum a fost și exhibiția recentă de înfăptuiri economice din partea sovietelor. Odată cunoscute toate detaliile situației de acolo, le vom raporta la adevărurile nesupuse schimbărilor vremelnice, și numai după ce le-am analizat în lumina legilor eterne ale sufletului și societății omenestii, vom putea pronunța verdictul nostru definitiv.

Până la cunoașterea exactă a stărilor de peste Nistru putem folosi ca criterii de judecată datele furnizate de emisarii capitalismului occidental. După descrierile acestora **Rusia sovietică este stăpânită azi de regimul dictatorial al unei minorități de muncitori industriali, proletariatul industrial de ieri.** Aceasta primă situație ne pare nefirească, fără garanții de lungă durată. Pen-

tru a-și putea menține puterea egemonică acaparată în învălmășala și buimăciala primelor momente ale revoluției din 1918, dictatura proletară a procedat la executarea în masă a întregii clase conducătoare de ieri și a reușit să-și supună voinței sale o sută de milioane (82% din populația imperiului rusesc) de țărani (kuli) ignoranți și incuți.

Regimul acesta pare a fi perfect analog cu regimul țarist. Absolutismul monarhiei țariste susținut de aristocrația latifundiară a fost înlocuit prin tirania unei minorități de muncitori condusă de niște ideologi hotărâți și fanatici (Lenin, Stalin).

Nimic nu indică mai lămurit caracterul specific local al bolșevismului rusesc decât aceasta analogie cu regimul țarist antebelice.

Care popor din Europa ar consimți să renunțe la orice pretenție de libertate politică, pentru a-și pleca gâtul în jugul unei minorități autoritare și feroce?

Regimul economic, fiind numai față inversă a regimului politic, ambele fiind în conexiune organică, el este marcat de aceleași spirii despotic ca și regimul politic. Comunizarea tuturor proprietăților individuale în vederea producției colective, a trecut toate bogățiile naționale în proprietatea unei singure persoane, în aceea a statului.

Ce este aceasta colectivizare dacă nu revenirea la robia medievală? Situația este mai gravă în raport cu stările antebelice, căci atunci pelângă latifundiile boierești mai existau și proprietăți individuale, iar cei cari munceau pe pământul contelui, se bucurau de diferite avantagii în măsura vredniciei personale și aveau posibilitatea legală de a-și dobândi și ei proprietăți individuale. Azi locul latifundiarului l-a luat statul, ca singur proprietar, cu formidabila lui putere centralizatoare și asupritoare.

Toată năzuința, toată munca individului este destinată statului, care împarte apoi sclavilor lui fărâma de pâine pentru a nu-i lăsa să moară de foame. Țărănimea rusă din despotismul țarist a ajuns în robia unei iobăgii de stat.

Este foarte puțin verosimil, ca aceasta nouă încătușare a libertății individuale să fie dăinuitoare. Impetuoșitatea și impulsivitatea expansiunii individuale va reuși mai curând sau mai târziu să sfărâme lanțurile acestei robbii de stat, care este asemănătoare cu sclăvia antică. Dacă în natură nu sunt salturi, apoi regresele — salturi înapoi — în societățile omenești încă nu sunt conforme cu logica lucrurilor.

Din punct de vedere principial

nu se poate contesta rolul covârșitor pe care inițiativa insului o are în progresul societății omenești. Iar necesitatea evoluției, ca lege a firei omenești, nu este contestată nici de doctrinarii comuniști. Proprietatea individuală este remunerația firească a eforturilor individului pentru promovarea progresului colectiv.

Fără satisfacerea exigențelor eului, fără împăcarea egoismului individului nu este stimulent statornic, și fără stimulent individual nu există progres. Stimulentul individual este solul mânos din care au răsărit cele mai minunate creațiuni ale geniului omenească. Fără acest imbold generator de sfurtări supraomenești nu am fi ajuns la realizările uimitoare din epoca modernă. Libertatea de acțiune a individului este o cucerire definitivă a societăților omenești, suprimarea ei ar fi un anacronism, o crimă.

Tochmai în suprimarea libertății individuale zace racila inițială a doctrinei comuniste-bolșevice. Și bolșevicii nu au suprimat numai libertatea politică, și economică, ci ei au înfipt pumnalul dictaturei până și în cele mai sublimе resorturi ale sufletului omenească, de unde încearcă să smulgă și sentimentele cele mai conrescute cu firea omenească, cum sunt: credința, și iubirea de familie. Dacă îbrădirea manifestațiilor exterioare mai poate fi justificată în anumite împrejurări, profanarea sentimentelor, încătușarea libertății inferioare a sufletului, rămâne o crimă împotriva celor mai elementare legi ale naturii, din cari și sufletul omenească face parte integrantă.

Avem toată convingerea că aici se va frânge regimul bolșevic, aceasta este punctul cel mai vulnerabil al ordinii comuniste. Căci nu se poate imagina, ca cel mai bigot popor din lume să renunțe pentru totdeauna la mângăierea sufletească pe care i-o strecură în bine și în rău credința lui în puterea dumnezeiască. Dacă credința este o necesitate sufletească pentru toate popoarele, acest adevăr se potrivește mai mult pentru poporul rusesc decât pentru oricare alt popor. Idealul este înăscut în firea omenească. Dacă poporul incult nu poate savura alinările idealurilor artistice și științifice — cari rămân rezervate minților alese din clasele suprapuse — el are nevoie în schimb de idealul credinței. Luându-i și acest ideal l-ai înjosit la rolul brutei.

Bolșevicii au închis bisericile, și au deschis universități „ateiste”. Ei bine, se vor convinge, că credința ori cât de naivă ar fi ea în manifestările exterioare, va fi mai puternică, decât toată forța diabolică

că a explozibilelor ce fabrică pentru a-și asigura dominațiunea lor.

Iată numai câteva considerațiuni principiale, cari ne pot convinge că o biruință integrală și permanentă a doctrinei bolșevice este exclusă. Manevrările cu „dumpingul” vor putea provoca zăpăceală momentană în lumea burgheză, dar zăpăceala nu va fi permanentă.

Întâlnirile pe teren între lumea nouă și aceea veche va avea totuși un efect binefăcător asupra regimurilor burgheze — capitaliste.

Regimurile capitaliste văzând primejdia reală care le amenință, își vor aduce de bună voie toate acele corecțiuni, cari sunt indispensabile pentru viabilitatea acestor regimuri, și în aceasta pricină ele vor putea împrumuta unele metode și dela regimul bolșevic.

Este incontestabil, că doctrina burgheză păcătuiește prin exagerările principiului individualist. Aceste exagerări sunt devieri dela structura ideologică inițială. Intemeietorii acestei ideologii au prevăzut pentru înfrânarea egoismului egocentric interesul colectivității.

În procesul evolutiv însă forțele individuale au câștigat o supremație asupra considerațiunilor de interes obștească.

Doctrina bolșevică de altă parte reprezintă extremitatea principiului social prin totala suprimare a individului.

Soluția nu poate fi decât o împăcare a acestor două extremități, prin restabilirea echilibrului necesar paciniceii evoluțiunii.

Individualismul burghez va împrumuta dela doctrina comunistă concepția „socială”, pentru a îndigui extravagantele individualismului acaparator, lacom și egoist.

Traduse în practică aceste directive, proprietatea individuală va trebui să sufere noui îngărdiri de „utilitate publică”. Inițiativa particulară va fi admisă numai până la punctul unde nu mai este necesară stimularea forțelor individuale. Obligațiunile de ordin general social ale capitalurilor vor putea fi înmulțite. Cu aceasta rețetă principială se va putea rezolvi și problema șomajului. Ce e mai firesc ca îngrijirea acelor cari prin munca lor au făcut bogăția unor indivizi să fie pusă tot în sarcina acestora și respective a colectivității?!

Prin accentuarea funcției sociale a proprietății individuale se va putea impune la noi țaranului anumite obligațiuni cu privire la muncirea pământului, sub sancțiunea expropriării.

În planurile de colectivizare ce se impun la cultura agricolă,

pentru a ne putea menține în linia de concurență internațională și în ritmul progresului tehnic — îngrădirea individualismului proprietății țărănești este indispensabilă. Aceasta îngrădire nu însemnează bolșevizare, ba chiar o supapă de siguranță împotriva bagajului întreg de dogme bolșevice. O conciliere între exigențele naționale și cele individuale va trebui neapărat să fie înfăptuită în acest punct al economiei noastre naționale.

Limitarea omnipotenței capitaliste se va putea face și prin **impozitele progresive asupra veniturilor prea mari**, — măsură aplicată de altcum de toate statele burheze.

Dar mai necesar și mai esențial pentru tămăduirea capitalismului bolnăvicios este: **refacerea morală**, ceea ce în definitiv însemnează stăvilirea lăcomiei individuale.

Reforma morală este cea mai indispensabilă operă de înfăptuit pentru menținerea ordinii capitaliste.

Abuzurile, escrocheriile, fraudele în avutul public, corupția, risipa cea mai sfidătoare și câte alte păcate ale lumii vechi vor trebui extirpate fără cruțare.

Și în aceasta privință iarăși va trebui să împrumutăm metode bolșevice. **Comuniștii ruși și-au inaugurat dictatura lor prin cea mai necruțătoare pedeapsă a fraudelor și furturilor din avutul public**, pentru cari au instituit și aplicat pedeapsa cu moartea și confiscarea averilor delicvenților executați.

Respectul pentru avutul colectivității nu se va putea restabili nici la noi decât prin aceste măsuri radicale și drastice.

Fără aplicarea sancțiunilor, fără instituirea și aplicarea pedepsei cu moartea și fără confiscarea averilor de proveniență criminală, nu vom putea curăți moravurile noastre decăzute, cari totodată marchează cea mai gravă boală a ordinii democratice de pretutindeni.

Salvarea ordinii burheze-democratice nu se poate închipui fără reformarea din temelii a ordinii morale. Acesta este principalul punct de acuzare ce se aduce orânduelilor noastre de către protagoniștii erei bolșevice, și acuzarea aceasta este perfect întemeiată. **Fraudele nenumărate au acoperit corpul popoarelor capitaliste cu bube de ciumă, de care vor trebui să se scape cât mai curând și prin orîși cât de mari jertfe, dacă nu vor să se prăbușească sub povara propriilor lor păcate.**

Dr. Joachim Tolciu.

Simion Mehedinți

Puțini știu, că la 18 Oct. 1929 profesorul Simion Mehedinți a împlinit 60 ani de vîcea, iar la 17 Mai 1930 au fost tocmai 30 ani, de când a fost înălțat ca titular la înfaia catedră universitară de Geografie înființată în România. Plenitudinea desăvârșită a vigoarei trupesti și spirituale, care intrupează în „omul dela munte“ Simion Mehedinți cele mai distinse calități ale rasei noastre, a făcut ca acest fericit popas al vieții lui să treacă aproape neștiut de cei mulți, cari aveau tot dreptul să-l știe.

Și el totuș a fost sărbătorit. În altarul sufletelor, tuturor celorce au trecut prin botezul culturii românești și pe cari și el i-a uns cu mirul vindecător al luminii, Simion Mehedinți își are candelă, cari la zilele mari ale vieții lui se aprind în semn de prinos și recunoștință. Căci el nu este numai între întâii și puținii cărturari mari ai României moderne, ci a fost și este unul dintre cei mai mari dascăli ai întregului nostru popor.

Numele îi va rămâne deapaururi slăvit de munca și talentul lui. Tinărului și învățatului profesor care se întoarce acum sunt trei decenii în țară din școala celor mai mari geografi ai străinătății, i-a fost hărăzită o mare și grea menire: să creieze din începuturi Geografia modernă la Români. În 37 de lucrări de știință pură pune temelii solide și fixează cadrele științelor geografice moderne la noi. Incepând cu grele probleme privitoare la aștrii cerului și ajungând până la — pentru cei neștiutori — nebăgate în seamă unelte de civilizație populară, lucrările lui geografice și etnografice ne duc prin cele mai tainuite domenii ale acestor discipline științifice.

Părintele Geografiei la Români, Simion Mehedinți nu a creat numai o nouă școală geografică, care azi numără distinși elevi, cum sunt Vălsan, Brătescu ș. a., ci prin 32 de manuale, cari rămân cele mai bune cărți de literatură didactică pentru Geografie la noi, a coborât și la cei mici și mulți, contribuind în cea mai largă măsură la plămădirea sufletelor lor. Din paginile manualelor lui radiază din belșug căldură, lumină și educație națională și umană. Incepând din cărticelele de Geografie pentru școalele primare și terminând cu tot ce a scris în acest domeniu, se limpezește tot mai mult icoana reală a planetei noastre: **Pământul este marea casă de educație a omului.** Și se cris-

talizează în acelaș timp, pe măsura cunoașterii ei, și legătura veșnică dintre pământul și neamul românesc, rămânând în suflet ca patrimoniu integrant al lui, credința neclintită: **Cu acest pământ iubit vom trăi, sau fără el vom fi meniți peirii.**

Aceeași educație națională și în acelaș timp larg umană o face marele dascăl, cărturar și literat și în alte zeci de volume și broșuri de înaltă valoare literară, culturală sau de pedagogie școlară și socială. Sute de lucrări și articole variate și de actualitate au rămas în paginile bătrânei reviste conduse în ultimul timp de dănsul, în „Convorbiri literare“, precum și în multe ziare și reviste mai de seamă ale timpului. Creator în știință, literatură și educație, Simion Mehedinți este și un distins conferențiar și vorbitor. Congresele de Geografie organizate de Dsa până acum în 5 colțuri diferite ale Transilvaniei, precum și conferințele ținute de Dsa în cadrele diferitelor asociații culturale ardeleni și în ultimul timp și la radio au fost pentru intelectualii ardeleni tot atâtea prilejuri fericite de a asculta graiul lui limpede, cald, convingător și plin de învățătură îmbărbătătoare.

Nu putem în cadrul acestor rânduri comemorative să schițăm întreaga lui activitate multilaterală, — a fost puțin timp și un adevărat ministru al „**educației poporului**“ — totuși nu putem lăsa neamintită o latură foarte semnificativă a preocupărilor lui. Din 1914 tipărește pentru popor tot la două săptămâni **Dumineca Poporului**, redactată în spiritul celor mai înalte principii de moralitate și educație cetățenească și națională. Să ne îndreptăm privirile și spre satele noastre!

Câteva cuvinte despre om. Le găsem necesar mai cu seamă azi când trecem printr'o cumplită epocă de dezagregare și dărăpănare a moralității sociale, le găsem necesar azi, când găsim atât de puțini oameni. Este un caracter puritan, de-o nobleță aristocratică, un democrat reținut, gelos de conservatismul sănătos al rasei vechi de mii de ani, pătruns de un mare optimism îndreptățit mai cu seamă la el, a cărui muncă creatoare, are mângăerea, s'o vadă rodind roade germenitoare, optimism care izvoarește din viziune clară a menirii multimilenare ca trecut și eterne ca viitor a Neamului și Țării sale.

Sabin Opreanu

Determinismul în Fizica modernă

— Pe marginea noilor curente —

Ultimile rezultate ale fizicii, par a modifica principiile de bază ale filozofiei naturale, dela cari s'a pornit zidirea edificiului imens, care este astăzi știința. Lăsând la o parte schimbările profunde, pe cari teoria relativității le-a adus conceptelor clasice de timp și spațiu, iată că fizica quantelor atacă unul din principiile de bază ale logicii științifice: determinismul.

Se poate afirma într'un mod general, că determinismul, întâlnit în orice domeniu de activitate, în care se poate pune în evidență un sistem logic, își are originea în observarea fenomenelor din natură. În adevăr, aici în plină varietate, s'a constatat, că anumite cauze, determină în mod invariabil aceleași efecte, în condiții identice. Legea causalității exprimă această constatare.

În fizică, determinismul se poate afirma în modul următor: cunoscând complet datele unei faze din desfășurarea unui fenomen și legile lui de evoluție, fazele ulterioare ale fenomenului considerat, sunt complet determinate. Mai precis, în mecanica clasică, cunoașterea exactă a condițiilor inițiale (coordonatele generalizate ale lui Lagrange) și a legilor de evoluție ale unui sistem, (legi date de mecanica rațională), antrena determinarea exactă a întregii sale evoluții ulterioare. Mecanica clasică (și mecanica relativistă deosebite), se bazează pe acest determinism absolut.

Să luăm un exemplu extrem de simplu: fie un corp de masă m , în mișcare; dacă la un moment dat, un observator poate să-i determine în mod precis coordonatele centrului de greutate și viteza, traiectoria corpului este complet determinată, legile mecanicii raționale fiind presupuse cunoscute. Să considerăm acum un sistem mecanic compus din n particule materiale, cari pot fi reperate în mod precis și cari se mișcă într'un câmp de viteze perfect definit; problema poate fi tratată în mod riguros, ca și mai sus.

În natură lucrurile se prezintă însă mai complex. Să ne oprim de pildă atenția, asupra unui recipient care conține un gaz. Mai poate fi vorba aici de cunoașterea precisă a coordonatelor și cantităților de mișcare ale fiecărei molecule? Evident că nu. O astfel de problemă, nu poate fi tratată decât în mod statistic. Cunoșcând energia pe care o posedă gazul, se determină evoluția cea mai probabilă spre care tinde sistemul con-

siderat. Mediile statistice, pe cari le dă calculul probabilităților, elimină efectele hazardului și nu lasă să apară decât rezultatele globale, valabile pentru repartițiunile particulare. În felul acesta, proprietăți de ansamblu, sau macroscopice, ca temperatura și presiunea, pot fi determinate teoretic, pentru o anumită valoare a energiei totale. Concepțiunile de ordin statistic, au fost introduse în fizică, încă din secolul trecut; numele lui Maxwell, Boltzmann, Gibbs, sunt strâns legate de teoria cinetică a gazelor, la care ei au aplicat întâia oară considerațiunile de mai sus. Concluziile teoretice, au fost și sunt, într'o remarcabilă concordanță cu experiențele.

S'ar părea însă, că introducerea concepțiilor din calculul probabilităților în fizică, n'ar fi ceva tocmai științific; rigurozitatea mecanicii ar părea în pericol. În fond însă, lucrurile stau altfel. Principiile fundamentale ale fizicii se păstrau neatînse; determinismul rămânea același criteriu absolut al oricărui adevăr științific. Dacă practic, ca o umilă mărturisire a imperfecțiunii omenestii, se făcea apel la calculul probabilităților, teoretic, postulatul (citez după Brillouin) esențial al determinismului se introducea încă în mod expres și sub două aspecte diferite:

1. Se admitea, că cu procedee de investigație perfecționate, era posibil să se determine cu precizie, condițiile inițiale; fără îndoială, în starea actuală a științei, această măsură se părea că se lovește de greutăți aproape insurmontabile; însă fondatorii vechii statistici, admiteau că nu era aici nici o dificultate esențială.

În consecință, dacă două sisteme aveau stări inițiale care se deosebeau foarte puțin una de alta, trebuiau să fie considerate ca neidentice și susceptibile prin urmare de evoluții net distincte.

2. Nici o îndoială nu era permisă asupra exactitudinii riguroase a legilor evoluției, adică ale mecanicii raționale. Deci, din fiecare stare inițială dată, se putea deduce în mod riguros, configurațiunea ulterioară a sistemului, la un moment dat.

Progresul rapid al științei a pus însă în curând, față'n față, pe omul din laborator, cu ultimile elemente constitutive ale materiei. Dela studiul moleculei s'a trecut la sistemul atomic, iar dela teoria cinetică a gazelor ordinare, la gazul electronic. Mecanica rațională și considerațiunile de ordin statis-

tic de mai sus, care conțin în germen principiul determinismului, s'au dovedit neputincioase în fața rezultatelor pe care experiența le îngrămădea într'un ritm neatins până atunci în fizică. Mecanismul atomic, se arăta refractar principiilor mecanicii raționale. Principiile mecanicii ondulatorii, stabilite de Broglie, precizate și aprofundate de Schrödinger, Dirac și alții, au reușit să indice drumul spre interpretarea teoretică a rezultatelor obținute prin experiență. Această mecanică însă, care reda fizicii unitatea, demonstră vanitatea speranțelor de-a putea reprezenta imaginabil, sistemul atomic. E cunoscută de toți teoria atomului lui Bohr și Sonnenfeld, unde electronii se mișcă pe anumite orbite circulare sau eliptice bine definite. Noua mecanică, demonstrează iluzia unor astfel de reprezentări. După cum spunea și prof. Dirac la una din conferințele ținute la Societatea franceză de fizică, nu se poate spune despre un electron dintr'un sistem atomic, că ocupă într'un moment dat, o poziție determinată pe orbita sa quantificată; astăzi, după noile concepte cari stăpânesc fizica, se poate spune cel mult: electronul considerat, se găsește undeva, în spațiul dintre orbita sa quantificată și nucleul pozitiv al atomului; unde, nu se poate preciza. Electronul posedă egală probabilitate, ca să se găsească într'un moment dat, în orice punct din punctele cari formează spațiul definit mai sus. Astfel privit, electronul poate fi considerat ca o atmosferă gazoasă. Este extrem de dificil să ne facem o reprezentare mintală, despre un astfel de sistem. În asemenea condițiuni, aplicarea statisticii clasice, conducea la rezultate cari nu erau verificate de experiență și nici nu puteau fi verificate, fiindcă în domeniul ultimelor particule, determinismul n'are un sens fizic. Și n'are un sens fizic, pentru că nu există nici o metodă experimentală, chiar ideal concepută, care să poată determina exact și simultan condițiile inițiale ale unui electron. Noile mecanici quantice țin seama din acest aspect al realității, pe care-l pune întâia oară în evidență, lumea înfinitilor mici. Ideea esențială, care se desprinde din acest fel de-a privi lucrurile teste o negare principială a determinismului. Două concluzii pot fi puse în evidență, contrazicând cele două aspecte ale determinismului din mecanica clasică.

1. Principiul de nedeterminare formulat de Heisenberg, prin care se afirmă imposibilitatea de principiu, de-a se putea măsura în mod exact și simultan, o coordonată și

O travestire a Odiseei în românește

Homer, *Odyssea*, I—XII, de C. Papacostea, (Casa Școalelor 1929, București)

O astfel de traducere trebuie însă analizată și din punct de vedere formal. Fără un veșmânt corespunzător, orice tâlmăcire, oricât de exactă, nu e decât un sârman schelet. Să vedem, deci, ce înfățișare are veșmântul pe care Dl P. l'a dat Odiseei.

Vocabularul pe care-l întrebuințează Dsa într'o operă unde un parfum arhaic ședea așa de bine, e presărat cu o mulțime de neologisme searbăde, ce nu-și au de loc rostul în eximetrul homeric. Iată câteva probe: **cultivau** (pg. 30); **dispăru** (pg. 72), **blond** (pg. 77), **terminată** (pg. 85), **renumit** (pg. 99), **dispare** (pg. 108), **speluncii** (pg. 109), **ordin** (pg. 122), **spățios** (125), **salută** (147), **fructe** (149), **desigur** (152), **implor** (167), **desvoltat** (166), **propunerea** (166), **aranjate** (172), **aprobară** (176), **diferite** (180), **distrușe** (197), **cadoul promis** (200), **bază** (201), **forța** (202), **liberă** (204), **animalele** (204), **furie** (206), **ambii** (216), și *passim*, (f. frecvent), **sigur** (218), **retras** (241), **curentă** (243), **scopul** (250), **restul** (254), **momente** (256), **asigur** (270), **convins** (278), **egală** (281) etc.

Aiurea ca să dea traducerii o înfățișare, chipurile, populară sau arhaică, întrebuințează barbarisme sau trivialisme. Așa e **cadou** (pg. 94), **abraș** (epitet la **griji**, pg. 167), **agiamiu** (pg. 168). Nu lipsește nici ungurismul **mînten**, pe care l'am găsit în numai puțin de trei locuri (177, 200, 214). Dl P. uită că stilul întrebuințat într'o operă literară trebuie a) să corespundă genului din care opera face parte, și b) să fie unitar, de același colorit și tonalitate. Ce caută atunci în Odiseea cuvinte care ar putea avea loc într'un articol de jurnal, într'o comedie, sau într'o parodie? Ce rost au frecvențele, prea frecventate diminutive care trivializează atmosfera, nu corspund originalului și nu servește decât ca să ofere o silabă, două în plus pentru a împlini penibilul eximetru? Fiind vorba (pg. 172) de falmosul pat al lui Hefestos, o minune de artă, traducătorul îl numește **pătuc**. La pg. 138 Ulisē vorbește de „trupșorū-i“; în alt loc (pg. 143) Atena, adresându-se eroului, îi spune să nu-și turbure „inimioara“; unde-va, iscusitul fiu al lui Laerte spune că avea de gând să-și tragă „săbioara“ din coapsă (pg. 198), iar la pag. 230 e de două ori vorba de „suflețelul“ neînfricatului aventurier. Și toate aceste penibile desfigurări ale textului să datoresc și lipsei de înțelegere a interpretului, cât și neîndemânării sale de a cizela un eximetru.

Dar tâlmăcitorul primei jumătăți din Odiseea se face vinovat de greșeli mai grave, ca să nu zic de adevărate atentate împotriva limbii românești. Astfel, în palatul lui

Alcinou, Ulise doarme peste un pat încrustat (pg. 158); sfetnicii Fecieni șed peste pietrele lucii (pg. 161); zcii cei veșnici se dau cu parfumuri (pg. 175); tot ei, în altă parte, (pg. 177) „șezură în scaune“. În altă parte (pg. 224) Ulise spune vrăjitoarei Circe că nu vrea să se urce pe patu-i. La pg. 80 găsim o construcție ca aceasta: „Însă pe toate isprăvile sale să nu mi le cereți“. Corabia (la pg. 85) se mișcă în spatele largi ale mării (în loc de: pe spatele). Ares și cu Afrodita (pg. 172) se suiră pe pat.

Ce să mai vorbim de termenii și expresiile improprii care sânt legiune?

Ciclopul e, în traducerea Dlui P., un om îndopat cu putere (pg. 194); Atena (pg. 161) făcea un îndemn; în altă parte (pg. 224) Ulise cere Circei să-i dea jurământ: La pg. 220—224 tâlmăcitorul român întrebuințează de vreo patru ori cuvântul de **bucătărie** „verdețuri“ în loc de „buruieni“ de leac sau de uitare. La pg. 199 mieii și iezii Ciclopului devin **prunci**; bușteanul aceluiași ciclop devine, în traducerea română, **cață** (pg. 199); ceva departe (pg. 200) Ulise începe a **cărți** pe Polifem cu cuvinte ca miera (în loc de: i se adresa sau îl agrăi), iar la pg. 208 același cuvânt, ca adjectiv, **cărtitor**, e întrebuințat în loc de „batjocoritor“¹⁾ La pag. 156. Ulise spune că „a dormit înfundat“.

Dl P. tratează cu multă îndrăsneală textul lui Omer.²⁾ Procedeele sale cele mai obișnuite sânt următoarele: a) în multe locuri omite versuri întregi pentru că nu le înțelege; b) în alte părți adaogă dela D-sa; c) desființează de tot epitetul din text — și ce importantă au epitetele la Omer! — sau introduce altele „de son cru“; d) pe alocuri rezumă textul.

Să dăm câteva exemple de fiecare din aceste procedee. În cartea patra sare versul 156 din text (v. pg. 77 trad. rom.); din cartea VIII sare v. 255 și 544 (v. pg. 170 și 182 din trad. rom.), iar mai departe omite dintr'odată nu mai puțin de **nouă versuri** (389—399 și pg. 201 din trad.). Ceva mai jos sare iar versul 405 și versul 419. Exemplele acestea se pot înmulți ad libitum.

¹⁾ E adevărat că Dl P. a împrumutat aceste cuvinte din traducerea lui Caragiani. Dar aceasta nu e scuză pentru traducătorul care — curios lucru — cu lipsa lui de simț estetic — e un polarizator al tuturor greșelilor, și, aproape exclusiv, numai al greșelilor altora.

²⁾ Recte traducerea lui Caragiani, căci aceasta îi slujește de text dlui Papacostea.

viteza corespunzătoare. Heisenberg este autorul unei mecanice a quantelor, care poate fi privită ca o reacțiune la introducerea în fizică, a valorilor cari nu pot fi determinate experimental. Pornind dela rezultatele obținute în spectroscopie și întrebuințând acel uitat (astăzi la modă) calcul al motricelor, el a ajuns la concluzii, cari sunt verificate și de teoria lui Schrödinger, bazată pe funcțiunile de undă; o demonstrație în plus a unității celor două aspecte ale naturii fizice: discontinuitatea (quantele) și continuitatea (funcțiunile de undă). Heisenberg a arătat că nu există, principal și nu din cauza imperfecțiunii metodei, nici un procedeu care să ne dea simultan și exact, coordonata și viteza unui electron. Deci, nu mai

poate fi vorba de o determinare precisă a condițiilor inițiale, ca în mecanica clasică.

În al doilea rând, trebuie să renunțăm și la determinismul absolut al legilor de evoluție de un sistem:

Mecanica nouă nu ne permite să spunem cu certitudine, care va fi soarta unui sistem dat. Despre legele evoluției chiar, nu putem ști decât probabilitățile relative ale anumitor transformări, fără a avea niciodată certitudinea unei evoluții precise, într'un sens dat.

Trebuie să spunem aici, că formulările de mai sus sunt verificate experimental în cazul electronilor liberi din metale și în sistemul atomic. În teoria cinetică a gazelor ordinare, punctul de vedere clasic își păstrează întreaga va-

loare practică. Motivele teoretice, cer o expunere lungă și dificilă fără ajutorul limbajului matematic.

Concluzia, dacă am căuta să formulăm una, ar părea susceptibilă de un anumit pesimism. În adevăr, vechii zei ai filozofiei naturale par așezați pe baze nu tocmai atât de imuabile, pe cum se credea. Descăunați odată, cine le va lua locul? Iată întrebări la cari nu fizica e chemată să răspundă. Ea, din potrivă, profită depe urma noilor concepții. Și, practic, introducerea principiului de nedeterminare în fizică, a determinat un șir de interpretări, exacte, pe cari determinismul riguros, nu le putea da.

Paris, Martie 1931.

Ion I. Agârbiceanu
inginer.

Cât privește adaosurile traducătorului, ele se întâlnesc pe fiecare pagină, așa că nu exagerăm când spunem că Dl P. și-a luat îndrăzneala să colaboreze cu Omer. Citez câteva pilde la întâmplare: la pg. 175 adaoge cuvintele „bat cu piciorul“; la 177, cuvintele „împrejur aranjate la rând“; pg. 189 „cei din orașe și cei dela țară“; pg. 197 „ce-i arunci mai încolo“; pg. 172 „și o cată prin palate“, etc. etc.

Cu epitetete — cum am spus — e îndeosebi crud traducătorul. La pg. 12 spune „întoarcerea lui Od.“ când în text stă „a mult pătitului Od.“ La pag. 77 sacrifică frumosul epitet (largvăzătorul) al lui Joe; la pag. 80, adaogă (sus v. 2), cu dela sine putere (ca să umple versul) epitetetele **destoinic și fără de vină**; la 163 adaogă ep. fugara (luntrca). Uneori însă pune un epitet care n'are nimic dea face cu cel din text. Astfel, la pag. 166, vorbește de **blândul** Laodamas, care nu e de loc blând, pentru că, doar vreo 20 de versuri mai jos, e agresiv față de Ulise. Omer spune **voinicul**. La pg. 172 trad. vorbește de Hefestos **cel schiop de picioare** (adică olog), pe când Omer spune „**ambidextru**, = tare îndemânatec“. La 173 **râsul nestîns** (celebru) al zeilor se preschimbă în **răs fără moarte**, iar la 178 expresia **bărbați de vin băutori** (un epitet așa de pitoresc) a lui Omer se spălăcește până devine o biată de „mulțime“!

Rezumări de versuri sau pasagii întregi (mai ales din acelea pe care trad. nu le înțelege) se găsesc cât vrei de des. Trimet, de probă, la pasagiul final din pag. 171 (ultimele 7 versuri) pe care oricine-l poate compara cu o altă traducere mai conștiincioasă (Voss, Bérard, Murnu etc.).

Pe lângă greșeli de vocabular întâlnim, nu arare, greșeli de sintaxă și în special de concordanța timpurilor. La pg. 11, în loc de: „Dar Posidon îl urăște de moarte, căci el i-a orbit“, traducătorul spune „il orbise“; la pag. 82 acordă subiectul la singular (Deifob) cu predicatul „veneau“; la pg. 107, găsim (ca să iasă examenul) M. m. ca Perf. „șezuseră“ în loc de Impf. „ședeau“. Iată cum redă Dl P., la pag. 164, un fapt repetat în trecut:

Când cântărețul divin încetează să cânte din **astea**, (sic)
Oaspele-și lasă mantaua și-și șterge de lacrimi ochii.
Ia și **închină** la zei dintr'o cupă cu două mânere.

Dar aci nu e vorba de un fapt izolat, ci de o acțiune care se repetă în trecut. Acest lucru îl putea vedea tâlmăcitorul măcar din traducerea lui Caragani, care interpretează (corect) pasagiul, astfel: „Când dar dumnezeescul cântăreț înceta de a cânta, ștergându-și lacrimile, își luă de pe cap mantaua și luând o cupă cu două torți (sic) închină zeilor; când iar din nou începea...“ Tot în acest sens traduce și Dl Murnu (v. pg. 124):

Dar cum rupea cântarea-i cântărețul,
El (Ul.) se șterge de plâns, luă veșmântul
Din capul lui și ridicând paharul
Cu două toarte, începea să nchine,
La Zei. Iar când pornea din nou să cânte...

La pag. 168 găsim o frază ambiguă:

Lumea- privește cu drag de câteori el (oratorul) cu sfială
Vorba începe între cei adunați și **limpede curge**.

De aci reesă că oratorul (subiect) **curge limpede....!**

La pg. 171 (jos) găsim un Pf. simplu **urzi** în loc de **urzise** cum cere concordanța timpurilor.

La pg. 190 dăm de un prezent (arată, sus v. al treilea) cu un Perf. simplu în versul următor. (Când Eos arată... iar implântarăm).

Nefăcând pe alocuri acordul, la cazul oblic, între substantiv și adjectivul său, traducătorul ne dă expresii echi-voce, ca la pg. 223 unde, la sfârșitul unui vers găsim „lângă ușa Zeiței pletoasă“, ceea ce ar însemna că ușa e pletoasă,

nu zeita. Și era așa de natural să spue „Zeiței pletoase“, căci nu-i strica economia versului!

La pg. 239 eroul trage „**sabia din șold**“, iar aiurea **din coapsă**, în loc de: **dela coapsă**. Ce să mai spun de inovația sintactică dela pg. 241, unde, deși compl. drept vine după verb, traducătorul pune și pronumele (Am **împins-o** în teacă **sabia** cea țintuită)? Și asta, pentru că-i trebuie încă o silabă în examenul!

* * *

După această laborioasă excursie prin tufișul ereziilor din jumătatea de Odiseie a profesorului leșan, nu va mai apărea — cred — exagerată afirmația, că Dl P. e un adevărat **traditor**, un restălmăcitor și al textului și al stilului omeric. După douăzeci de ani de muncă Dsa a reușit să ne dea o traducere ce reprezintă un regres lamentabil față de toate cele dinainte.

Enorme greșeli de interpretare se explică prin acela, că Dsa a neglijat cu desăvârșire textul. E adevărat că Dsa ne asigură că s'a slujit de excelența ediție a lui Ameis-Hentze. Să-mi dea voie să nu-l cred. Dacă s'ar fi uitat prin ea, n'ar fi făcut atâtea gafe uluitoare. N'ar fi tradus, ca să dau o pildă, prin cuvântul **plâns**, verbul din v. 450 din cartea III-a, a originalului. Căci în ediția, de care Dl P. pretinde că s'a servit, la acest vers găsim un judicios comentariu unde se spune că e vorba de un **strigăt de bucurie**, nu de plâns.³⁾

Nu de ediția Ameis-Hentze s'a slujit tâlmăcitorul nostru, ci exclusiv de **traducerea lui Caragiani**, pe care a versificat-o, pur și simplu, făcând abstracție de text. Dar nici pe Caragiani nu l-a înțeles! Oricât de paradoxală s'ar părea această aserție, următoarea dovadă ne va proba că e întemeiată. Predecesorul Dlui P. la catedra de elenă dela Univ. din Iași, a tradus cuvântul **talanton** din v. 393 (C. VIII) prin **cântar de aur**, voind să înțeleagă, cum e și just (căci **de aur** la el e un genet. part.), o cantitate de aur ce constituia moneda fictivă numită **talant** sau **talent**. Dl Papacostea, neînțelegând acest lucru elementarisim, a socotit expresia „de aur“ din traducerea lui Carag. ca un genitiv al materiei și în interpretarea sa, transformă moneda aceea arhicunoscută, într'un **cântar veritabil**, căci la Dsa pasagiul incriminat e restălmăcît astfel:

Ba și-un cântar prețios... lucrat numa 'n aur (v. p. 176).

Dar ne întrebăm? De ce nu s'a uitat în textul grec? De ce nu s'a uitat în Voss, Leconte de l'Isle, pe care pretinde că i-a consultat?

Ar fi găsit imediat traducerea adevărată, dacă n'a putut înțelege expresia lui Caragiani, pentru că nu știa că termenul **cântar** indică în limba arhaică și o cantitate de bani.

A procedat, cum se vede, cu o extremă ușurință și rezultatul a fost cel știut. O totală lipsă de conștiințiozitate caracterizează traducerea Dsale, ce constituie, o repet, un **atentat la reputația lui Omer**. Și când te gândești că s'au găsit recenzenți nepricepuți, care să pue această **crimă literară**, alături de mălastra tâlmăcire a Dlui Murnu...!

Și apoi tot Dl P. se plânge de critică (v. pg. 119—20 din Platon, de C. Papacostea, ed. C. Școalelor 1929 București)! Adorabilă prezumțiozitate, ce dovedește încă odată că (vorba lui Tucicide) **ignoranța e mama îndrăsnellii!**

³⁾ Vezi p. 80 „**ololyzein**, lat. **ululare**, gehört zur Litanei der alten Griechen und wird vorzugsweise von Weibern besonders bei den der Athene gebrachten Opfern gebraucht, entweder bei fröhlichen Ereignissen: ein lautes Jubelgeschrei erheben, aufjauchzen, wie hier (v. 450 III) und X. 408. 44....“.

⁴⁾ Printre darurile pe care le primește Menelau în Egipt se află și niște **băi de argint**. (C. IV. v. 124 din text). Caragiani (și D. Murnu) traduce prin **căzi** (pl. dela cadă) de argint. Dl Pap. traduce prin — ce credeți? — **lăzi!** (v. pg. 76).

St. Bezdechi

Sinuciderea unui critic

Memoriile dlui Eugen Lovinescu au stârnit o adevărată furtună de revoltă și indignare în opinia noastră publică. În *Convorbiri Literare* de pe Februarie dd. G. Bogdan-Duică și Scarlat Struțeanu, în *Gândirea* de pe Aprilie d. Vladimir Dumitrescu, în *Societatea de Măine*, Nr. 6—7, d. Const. D. Ionescu — au înfierat cum se cuvine acest trist document al moravurilor, cari stăpânesc încă în anumite cercuri literare dela noi. Până acum eram obișnuiți cu astfel de maniere între scriitorii în viață; dl Lovinescu nu se mulțumește însă cu atât, roscolind cu patimă de hienă, până și sfințele noastre morminte. Iată cum acest apologet al occidentalizării se trădează cu moravuri mai orientale decât oricare dintre bizantinii noștri!...

În naivitatea lui, criticul modernist dela București crede că se răzbună astfel pe îngrătitudinea contemporanilor, vii și morți. Arma aceasta, pe care o îndreaptă, cu o răutate evidentă în fiecare cuvânt al cărții, împotriva altora, se întoarce împotriva lui însuși. Un critic trebuie să aibă un ideal uman, pe care-l caută în operele de artă. Când tu însuși nu ai o concepție despre valorile sufletești, cum crezi că le poți descoperi și arăta, în justele lor proporții, în operele altora? Care este idealul uman al dlui Lovinescu, așa cum apare din *Memorii*? Un suflet de țată, plin de fîere, lipsit de orice lucire binecuvântată de noblețea umană.

Iată de ce, scriindu-și *Memoriile*, criticul modernist s'a sinucis. Oricine va citi această carte, va refuza să răsfoiască pe viitor alta, pe care va sta scris Eugen Lovinescu.

„Prietenii Istoriei Literare“

De vreo doi ani încoace întâlneam în ziarele din Capitală, din când în când, câte-o notiță, în care era vorba despre o sedință, de obicei comemorativă, a unei Asociații numite „Prietenii Istoriei Literare“. Notițele acestea nu spuneau prea mult, în forma lor laconică. Cu mult mai mult și mai pozitiv vorbește despre această Asociație de pasionați ai unei discipline, impozantului volum în care se dă publicității, întâia parte din comunicările făcute în sânul Asociației („Prietenii Istoriei Literare“, director Petre V. Haneș, București 1931, Vol. I (1931).

Salutăm cu sinceră bucurie această nouă solie de activitate științifică a bucareștenilor. E o solie care s'a lăsat cam mult așteptată. Istoria literară a fost cam mașter tratată în noua înflorire pe care a luat-o știința românească după războiu. Am avut voluminoase publicații filologice și istorice — pentru a nu aminti decât aceste două discipline — dar n'am avut nici o publicație a cărei

singură preocupare să fie istoria literară. Pricinile sunt numeroase și pline de tâlc. Numeroși din criticii noștri de astăzi au început cu istoria literară, dând monografiile prețioase în această materie, pe care au părăsit-o în curând pentru a intra în critica literară, unde se cere mai puțină muncă de bibliotecă. Nu vrem să spunem prin aceasta că lucrările de istorie literară au lipsit. Dimpotrivă, am avut câteva monografii de covârșitoare importanță pentru această disciplină. Toate aceste manifestări au fost însă izolate, sau au apărut alături de manifestările filologice și istorice.

Volumul de cercetări al „Prietenilor Istoriei Literare“ e cu atât mai bine venit, cu cât ne așează în ritm cu ceace se face în străinătate în acest domeniu. Istoria literară departe de a muri, cum prorocesc unii critici dela gurile Dunării, se afirmă tot mai puternic ca o disciplină de extraordinar interes pentru istoria culturii și pentru înțelegerea operelor de artă. O ramură a ei „Literatura comparată“ a luat o mare dezvoltare, în timpul din urmă, impunându-se drept o disciplină a parte, demnă de a i-se crea catedre universitare. Disciplina aceasta e cu atât mai cultivată cu cât ideea de solidaritate umană își face tot mai mult loc.

Vom reveni amănunțit asupra unora din studiile volumului. De o camdată îi dăm interesantul și bogatul cuprins: „Locul limbii române în învățământul secundar“ de V. V. Haneș; „Mihail Eminescu începător“ de P. V. Haneș; „Dicționarul de rime al lui Mihail Eminescu“ de B. Lăzăreanu; „Mărturii în legătură cu originea lui Eminescu“ de D. Murărașu; „Biografia lui Gr. Alexandrescu (Contribuții)“ de Remus Caracăș; „Poetul D. V. Safir“ de M. Stăncescu; „I. Eliade-Rădulescu (un precursor al criticii române)“ de B. Kanner; „Cenătenarul „Curierului Românesc“, „Gramatica lui Eliade-Rădulescu“ și „Constantin (Dinicu) Golescu“ de M. Stăncescu; „Sfârșitul veacului al XVIII-lea în țările noastre după descrierea călătorului Heinrich von Reimers“ de Gh. Cardăș; „Vechile noastre Cazanii“ de P. V. Haneș; „Câțiva poeți olteni actuali“ de I. Horia-Rădulescu; „Traduceri din literatura română în ungurește“ de A. P. Todor; „M. Eminescu student la Berlin“ de I. V. Patrașcanu. — **Literatură populară:** „Călușul (Călușarii)“ de C. Cerchez; „Poezii populare în scrisorile din război ale soldaților“ de P. V. Haneș. — **Literatură străină:** „H. Taine“ de Leo Bachelin; „Viața și opera poetei ital. Ada Negri“ de Natalia Prejbeanu; „Bossuet în traducerea lui Eufrosin Poteca“ de P. V. Haneș; „Lirica lui Horațiu“ de I. Horia-Rădulescu. — **Texte:** „T. Cipariu, O călătorie la București în 1836“ publicată de Al. Lupeanu. Melin; „O cronică gălă-

țeană de acum 100 de ani“ tipărită de R. Caracăș. — Priviri făcute de specialiști, asupra istoriei literare streine. — Numeroase note și Dări de seamă.

CĂRTI, REVISTE, ZIARE

„Anuarul Institutului de Istorie Națională“, publicat de Alex. Lapedatu și Ioan Lupăș. Vol V (1928—1930) Cluj, „Ardea. Iul“, 1930, pp. XI + 793.

Al cincilea Anuar al Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj apare cu multă întârziere. Pricina este de bună seamă criza economică, în care ne sbatem, și care va mai aduce multe și dureauoase lovituri frumosului avânt, luat de știința românească în anii din urmă. Întârzierea nu este de altfel singurul cusur al acestui Anuar. Aceeași lipsă de mijloace materiale a împiedecat tipărirea Bibliografiei istorice, redactată de dl. Ioachim Crăciun, bibliografie apreciată foarte elogios în toate cercurile științifice, una din titlurile de mândrie al Institutului, ctitorit de gloriosul rege Ferdinand I. Lăsând la o parte aceste două lipsuri de cari conducătorii admirabilei publicații istorice nu sunt deloc vinovați, noul volum se prezintă în aceleași excelente condiții atât din punct de vedere al calității materialului, cât și al cantității lui. Doar greșelile de tipar sunt mult mai abundente, lucru de neiertat atunci când e vorba de o publicație științifică.

A face o expunere dezvoltată și critică a materialului cuprins în acest volum de peste 800 pagini, ne este peste putință, în puținul spațiu care ne stă la dispoziție. Ea nu intră nici în scopurile revistei noastre. Ne vom mulțumi deci cu o succintă dare de seamă, arătând ce aduc nou aceste studii în istoriografia noastră.

Volumul e deschis de conferința studiu a dlui Silviu Dragomir: „N. Bălcescu în Ardeal“. Așezarea aceasta la loc de onoare își are explicația ei. Institutul de Istorie Națională o face în semn de omagiu pentru autorul „Istoriei lui Mihail Vodă Viteazul“, frunțas între întemeietorii istoriografiei noastre, dela moartea căruia s'au serbat, acum trei ani — când a fost rostită conferința — trei pătrare de veac. Despre legăturile lui Bălcescu cu Ardealul au mai scris toți ceilalți biografi ai nifericului erou. Nici unul n'a privit însă chestiunea din punct de vedere al împrejurărilor ardelenene, din această agitată epocă a istoriei noastre, așa cum o face, cu ochi de specialist, autorul recentului studiu. Dl. Dragomir arată, cum dragostea pentru Ardeal a fost sădită în sufletul lui Bălcescu, de dascălii lui ardeleni Florian Aaron și Eftimie Murgul, apoi de Aug. Treb. Laurianu ardelen și el, cu care împreună a scos Bălcescu „Magazinul

istoric pentru Dacia⁴. Inflăcărătul revoluționar român din Principate urmărea cu pasiune desvoltarea mișcării de deșteptare națională a Românilor de dincoace de munți. Măreța și însuflețita adunare de pe Câmpia Libertății, la care au participat și prietenii de-ai lui Bălcescu, a avut un răsunet incurajator la revoluționarii dela București, determinându-i poate să grăbească izbucnirea Revoluției. Odată focul aprins doi dintre entuziaștii tineri ardeleni, Const. Romanul și I. Pușcariu, ascultă chemarea lui Bălcescu de a trece dincolo și al ajută la propagarea în mase a noului crez revoluționar. După înăbușirea de către Turci a revoluției din Muntenia cea mai mare parte din conducătorii ei pleacă în exil, stabilindu-se, vre-o câțiva în Turcia, iar ceilalți la Paris. Bălcescu luase drumul acestora din urmă. El n'a putut să se depărteze de pământul românesc, când știa că lupta pentru libertate n'a fost înăbușită încă pe toată întinderea lui. În Ardeal duhul războinic al nației săvârșea fapte de epopee. Bălcescu și-a lăsat deci prietenii să se îndrepte spre Paris, iar el s'a abătut să vadă cu proprii ochi ceea ce știa numai din informațiile prietenilor săi. Vine astfel în Ardealul revoluționar, unde petrece două luni. Umanitaristul și democratul din el nu putea însă înțelege cum pot purta Românii o luptă alături de și în slujba absolutismului austriac, împotriva Ungurilor, cari luptă eroic pentru libertatea națională. Cu toate lămuririle date de prietenii săi, Bălcescu n'a putut vedea limpede în situația din Ardeal, decât după lungile și infructuoasele lui eforturi de a împăca pe Români cu Ungurii, în a doua venire a lui în Ardeal în cursul anului 1849. Dl. Dragomir arată pe larg împrejurările între cari s'au desfășurat tratativele lui Bălcescu. Toate aceste lucruri erau în mare parte cunoscute din corespondența lui Bălcescu cu Ion Ghica. Ceea ce aduce dsa nou e răspunsul, dat de Iancu, ofertelor de colaborare, făcute de Unguri în ultimul moment, sub constrângerea nemiloasă a împrejurărilor. Cel care aducea oferta ungurească era Bălcescu însuși. Câtă căldură trebuie să fi pus el în apărarea ideilor lui dacă a ajuns să înduplece pentru ele cel puțin în parte pe Avram Iancu! Căci într'adevăr, în răspunsul lui, Iancu ofere Ungurilor neutralitatea, până ce împrejurările vor fi favorabile discutării propunerilor făcute de ei. Evenimentele au înălțurat însă cu desăvârșire realizarea, sau cel puțin discutarea, de cei direct interesați, a planului lui Bălcescu, aruncându-l pe acesta în ghiarele disperării. În ciocnirea cu realitățile din Ardeal utopistul s'a convins încurând, că unirea și libertatea națională trebuie să fie înainte de toate idealul Românilor, iar numai după aceea libertatea individuală.

Studiul dlui I. Lupaș „Sibiul ca centru al vieții românești din Ardeal“, este o interesantă contribuție la istoria Ardealului. În urma așezării Sașilor în el, Sibiul a ajuns înaintea celorlalte cel mai privilegiat oraș din Ardeal. Este interesantă lupta dusă de Sași, cu o îndărătnicie vrednică de admirat, pentru cerirea privilegiilor lor, îndeosebi lupta pentru independența bisericii. Situația privilegiată a orașului a ajutat și ridicarea Românilor din jurul lui, găsiți aici de „oaspeții“ Regelui unguresc. În această privință sunt destul de semnificative faptele de ordin cultural, remarcat de autor, încă dela

1495, Sașii aveau în slujba lor un preot român — probabil Bratu — pentru redactarea scrisorilor românești. Data aceasta, luată din socotelile orașului, e cea mai veche mărturie despre acte scrise în românește. La Sibiul apare apoi cea mai veche carte tipărită în românește, *Catechismul luteran*, dela 1544. Ea trebuie să fi avut influență, înainte de toate, asupra Românilor din împrejurimi. Protestantismul Sașilor nu ne-a dat însă numai cărți, ci și dascăli români. Există o mărturie despre un dascăl, Dumitru Popa, care funcționa pe la 1616 la Săliște și care trebuie să fi avut înaintași. E de un interes palpitant lupta pe care o duc Românii, din această regiune, pentru a face din Sibiul un centru bisericesc-cultural, luptă asupra căreia dl. Lupaș insistă pe larg. Sașii se opuneau cu îndărătnicie la pătrunderea Românilor în oraș. Totuși am străbătut, mai întâi la periferie, unde în sec. XVIII aveam două biserici, și apoi, cu Vasile Moga și îndeosebi cu Șaguna, în centru. Astfel ajunge Sibiul capitală a Românilor ortodoxi din Ardeal. Importanța culturală și-o cucerește mai întâi prin activitatea bisericii, apoi prin a Așteii. Dar asupra Sibiului din secolul XIX și XX autorul nu insistă decât în mod sumar. Aceasta ar fi reclamat un studiu aparte, mult mai dezvoltat, studiu pe care autorul nu avea de gând să-l facă în această conferință.

Dl Ștefan Bezdechi scrie despre „Familia lui Nicolae Olahus“, contribuind și dsa la cunoașterea acestui umanist, descoperit Românilor de curând de dl. Lupaș. Se încearcă o lămurire a genealogiei lui. Se discută, atât înaintașii, cât și urmașii.

Monografia dlui Ion Mușlea: „Viața și opera doctorului Vasilie Popp (1789—1842)“, este o mină de lucruri noi de extraordinar interes pentru întâia jumătate a secolului a XIX-lea, îndeosebi din Ardeal. Vasilie Popp era un nume învăluit, până acum în ceață, și pentru specialiști. Dl. Mușlea îl scoate la lumină, cu toată strălucirea lui de contemporan și emul a lui Gheorghe Lazar. Vasilie Popp a avut o surprinzătoare pasiune — mai ales pentru timpul său — pentru căteva științi, absolut inexistente la Români. Ardeleanul acesta a scris prima lucrare de medicină în românește („Despre apele minerale dela Arpătac, Bodoc, și Covasna“ 1821), cea dintâi lucrare românească bibliografică serioasă („Disertație asupra tipografiilor românești“, 1838) și cea dintâi carte de folklor științific (Disertația în latinește despre obiceiurile românilor la înmormântare, prezentată la 1817 ca teză pentru doctoratul în medicină la Universitatea din Viena). După ce îi face biografia, întemeiat, în cea mai mare parte, pe informații necunoscute, dl Mușlea se ocupă de bibliograf și mai ales de folklorist, această din urmă parte a activității lui fiind cu desăvârșire necunoscută. Regretăm că nu putem arăta tot ceea ce a înedit, dl Mușlea, în această monografie. Ne mulțumim să reproducem această caracterizare din care lipsește folkloristul, dar care arată totuși originalitatea personalității lui Vasilie Popp: „Poet, preamărină în hexametru latin și profesor, colegi, înalți demnitari ai Transilvaniei și pe episcopul unit al Blajului; poet și în românește, dând bune traduceri din Virgiliu; întâiul nostru bibliograf și dascăl al unuia din întâiele școli superioare

românești; medic practician alinând cu vorba și cu fapta durerile Românilor brașoveni, apoi ale Moților, cari se pregăteau pentru 1848 și autor al unei cercetări științifice în acest domeniu. Filolog bine pregătit, susținând unele din cele mai sănătoase idei ale epocii sale în materie de limbă și ortografie; culegător de chrisoave vechi, arătând — poate cel dintâiu la noi — importanța lor și a diplomatice; și istoric al celei mai însemnate biserici a Românilor ortodocși din Ardeal.“

Contribuțiile la istoria revoluției lui Horia ale dlui Virgil Șotropa, sunt o completare a tabloului sufletesc al Ardealului, din această agitată epocă. Autorul a găsit în Arhiva bistrițană câteva acte necunoscute, pe care le dă în rezumat. Unele din ele sunt ordine imperiale în limba română. Bistrița s'a umplut și ea cu nemeșii refugiați dinaintea pârjolului lui Horia. Și, cu toate zidurile ei întărite și armata imperială, nobilii unguri și Sași, dărdăiau de teamă să nu se întindă pârjolul până în bărlugul lor, cerând mereu măsuri de apărare dela stăpânire.

Dl Ioan C. Băcilă dă o Bibliografie completă a „Ștampelor privitoare la Istoria Românilor“, cari se găsesc la Academia Română. Sunt numeroase și de deosebită importanță; lucrarea dlui Băcilă se întinde pe 130 pg. E regretabil că mijloacele materiale nu permit autorului și reproducerea ștampelor.

Dl Gral Radu R. Rosetti scrie despre corpul de observație dela Gruia, așezat de principele Carol la 1876 la frontiera sudică pentru a surprinde mișcările Turcilor („Documente inedite relative la corpul de observație dela Gruia (1876)“).

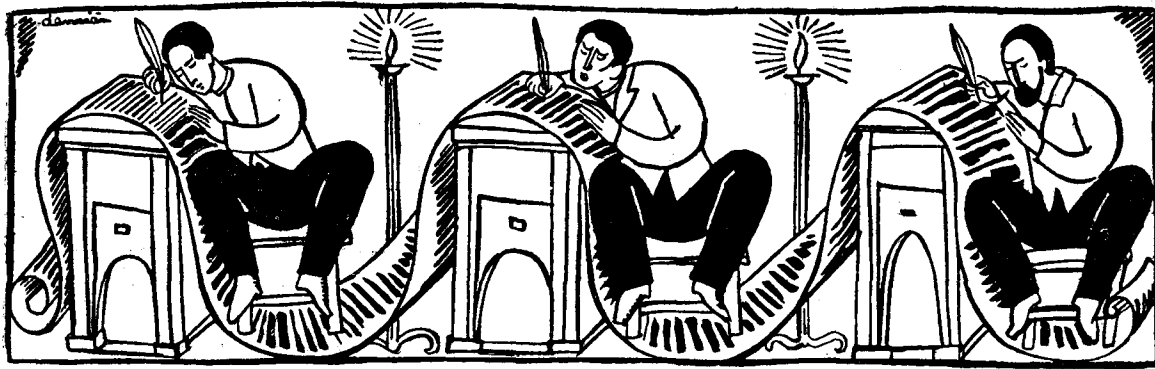
Un nou studiu al dlui I. Lupaș: „Chronicon Dubnicense“ despre Ștefan cel Mare. Se relevază în el mărturiile interesante, privitoare la eroismul marelui voevod, cuprinse într'un izvor puțin remarcabil. „Chronicon Dubnicense“ este o compilație de vechi cronici ungaro-latine, al cărui autor nu se cunoaște. Partea ei originală este cea privitoare la anii 1473—1479, foarte aspră cu trufașul rege Matia Corvinul și favorabilă lui Ștefan cel Mare. Faptul că această cronică s'a păstrat, dela sfârșitul sec. XV-lea până în jumătatea a doua a sec. XVI-lea la familia Drăgffy, de origine românească, îi îndrituiește pe dl Lupaș să afirme că autorul ei a fost probabil un român. Dacă ipoteza s'ar adevăra am avea pe cel dintâi cronicar ardelean, român.

Intemeiat pe descoperiri noi e și studiul dlui Ioan C. Filitti: „Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă, dela 1863“. Autorul precedă acest proiect de o privire critică și luminoasă asupra cauzelor cari au determinat pe Domn să redacteze proiectul. Din studiul dlui Filitti dragostea de țărani a întâiului domnitor român, apoi grija lui pentru demnitățile statului, în fruntea căruia a fost chemat, apar mărite și luminoase.

La „Miscellanea“ sunt câteva comunicări, adevărate studii. Spațiul nu ne permite a vorbi despre ele. Autorii lor sunt dd.: Ol. Boitoș, Virgil Vătășanu, Ștefan Manciulea, Al. Doboși, N. Drăganu, I. Lupaș, (scrie cele mai numeroase), A. Sacerdoțeanu, Val. I. Bologa, I. Moga, Ion Breazu, Aurel Filimon.

Dările de seamă sunt mai numeroase ca de obicei — o calitate remarcabilă a volumului.

Croniclear

Rvoluția spaniolă

S'a prăbușit și tronul regelui Alfonso al XIII-lea. Terenul a fost minat din clipa când și-a luat personal răspunderea guvernării, instituind regimul celor două dictaturi prezidate de Primo de Rivera și generalul Berenguer și făcând din guverne instrumentele oarbe ale înjoncunilor sale în viața de stat a Spaniei. Aventură fatală! Insemnam în nrul trecut temerea justificată, că persecuțiile împotriva republicanilor sunt prea nesăbuite și prea tradează desperarea, care împinge lucrurile pe un povârniș cu sfârșit apropiat. Din bogatele amănunțe pe cari le dă la iveală presa străină cu privire la caracterul poporului spaniol, se evidențiază sănătatea morală și simțul de onoare al lui: de îndatăce monarhul a început să-și calce făgăduințele sufletul cavaleresc al Spaniei se simțea tot mai ofensat și mai bruscat în ce are el mai de preț. Regele a continuat pe panta apucată, pentru a-și satisface orgoliul pe de o parte, iar pe de alta pentru a se îmbogăți. Intelectualitatea Spaniei însă a început să organizeze rezistența și să treacă la simțăminte republicane. Ea nu putea lăsa nepedepsită amorabilitatea Curții, nici neînfrântă lăcomia averii. Nu se poate ști cât adevăr este în acuzațiile ce se aduc lui Alfonso de a fi profitat personal în timpul neutralității de Germania, al cărei spion ar fi fost. Fapt este însă, că regele era extrem de bogat, dispunea de pământuri întinse în țară, de castele în străinătate, de acțiuni și depuneri îndeosebi la băncile engleze, apoi de bijuterii de mare preț. Ce folos de atâtea comori acum? Nu ar fi fost el mai fericit dacă s'ar fi știut împrejmuit de dragostea unui popor? Aviditatea și gustul amestecului brutal în afacerile statului a curmat acum o regalitate foarte veche. Căci deodată cu eliminarea lui Alfonso al 13-lea se curmă regalitatea cea mai veche a Europei, de 1500 ani! Regimul reacționar a dus la sapă de lemn aproape toate provinciile, țărănimă era exasperată de sărăcie mai ales în părțile sudice. Marii protagoniști ai mișcării socialiste și liberaliste, Unamuno, Caballero, de los Rios, Zamora își propun acum să introducă reformele agrară, socială, financiară. O enormă sarcină au pe umerii lor. Pregătirea lor strălucită și fanatismul acțiunii lor jertfitoare însă îi vor ajuta să dea republicii tinere o temelnicie care să nu fie amenințată.

Horia Trandafir

Guvernul Iorga

Impotriva tuturor speranțelor, ba chiar a certitudinilor, soluția Titulescu n'a intervenit. Laborioasele tratative de două săptămâni n'au putut duce la niciun rezultat: partidele politice cari au făcut generoase eforturi de apropiere, n'au putut fi totuși reconciliate. Formula concentrării a fost în ultima clipă părăsită pentru a face loc uneia de reunire a tehnicienilor cu scopul de a capta bunăvoința parlamentului. Aici însă s'au ivit iarăș dificultăți rămase necunoscute încă opiniei publice. Regele a însărcinat pe d. Iorga să constituie cabinetul și — miracol! — două ore au adus ceea ce n'au putut aduce două săptămâni. În ceace privește opinia publică a țării acum este cert: un cabinet Titulescu s'ar fi instalat în sensul unor directive precise, controlate, ferme; venit în graba surprinzătoare guvernul Iorga lăsa deschise căile tuturor interpretărilor. Firește, că față de personalitatea extraordinară a dlui Iorga țara exprimă o simpatie generală, deasemeni unii dintre titularii departamentelor inspiră cele mai bune nădejdi: puternica lor individualitate constituie garanții, că munca lor se va desvolta în semnul celor mai fericite realizări. Inșă ca totalitate de diriguire rămăneau suspendate mai multe întrebări esențiale, între cari pe planul prim sunt: se găsește țara în ajunul unei formațiuni guvernamentale înclinate spre dictatură, avem un guvern care se pregătește de alegeri noi, cari sunt cauzele înlăturării guvernului și parlamentului care a proclamat de rege pe prințul Carol reparând o nedreptate în deplin asentiment cu poporul, era dinainte aranjat ca d. Titulescu să nu reușiască, apoi politica noastră externă suferă o deplasare a axei sale? Sunt neliniștitoare aceste chestiuni cari au făcut colindul presei streine îndeosebi. Parisul și Londra s'au arătat alarmate și au îndreptat puternice atacuri împotriva „surprizelor crizei române“. Președintele consiliului s'a văzut nevoit să dea explicațiuni dese și să afirme corespondentului cotidianului „Neue Freie Presse“, că guvernul său este categoric împotriva dictaturei. Dacă e adevărat, că d. Iorga întrunește atât de numeroase sufragii în încrederea activității dsale ministeriale, la vrăsta, cu pregătirea și cu avântul său idealist, puritan și creator, nu mai puțin e adevărat, că România e dornică de imediata certitudine a drumului pe care apucă noul guvern. Dictatura e în stingere, în fiasco aproape pretutindeni. Are desigur și regimul parlamentar greșelile sale. Inșă e de preferat să se îndrepte aceste

greșeli și să se cruțe nația de experimente în ceasuri atât de grele.

Un subsecretariat de stat al minorităților în România

Guvernele Maniu și Mironescu s'au înfățișat ca foarte greoaie în inițiativele pe cari trebuia să le ia în virtutea principiilor profesate timp de un deceniu în decursul opoziției. O democrație activă și sinceră era datoare să dea o soluție și chestiunii minoritare. Se strânsese chiar un frumos material cu privire la această chestie ale cărei valuri de agitație nu sunt încă potolite nici la noi. Regimul național-țărănist a suferit însă de o risipitoare și disparată activitate, fără a fi însuflețită de un spirit unitar și fără a se da atenția cuvenită unui număr de probleme, cari se cereau, spre cinstirea profesiei credințelor democratice, să fie traduse în faptă fără amânare. Astfel creditul agricol trebuia imediat înfăptuit. Cămătăria înfrântă din vreme. Legea electorală schimbată. Reforma administrativă corectată și implinită. Economii mari în toate direcțiile. Apoi neapărat statutul minoritar temeinic cercetat și rezolvit. Timpul a trecut însă fără aceste preocupări transformate în câmpul faptelor. D. Iorga a fost din primul ceas foarte expeditiv: a creat subsecretariatul minoritar și a numit titular al său pe deputatul filoromân Brandsch. Măsura aceasta în favoarea minorităților trebuie aprobată de toți democrații sinceri. Doar organizarea subsecretariatului și alegerea titularului s'a făcut în pripă. Nu pentrucă persoana dlui Brandsch n'ar fi potrivită. Dimpotrivă. Ci pentrucă trebuia mai multă cântărire: dacă o unitate de 200.000 suflete de sași își au azi un ministru, câți sunt în drept să reclame celelalte minorități mai puternice din patrie? Citim foile minoritare din Transilvania și vedem marea agitație produsă de inițiativa guvernului Iorga. În loc de o calmare a naționalităților cari-și văd o revendicare împlinită pe neașteptate, s'a dat prilej pentru certuri și critici interminabile.

Profesorimea și studențimea Spaniei

Nu putem sublinia îndeajuns timbrul renașterii naționale deodată cu proclamarea republicei în Spania: mișcarea victorioasă a fost condusă de către intelectualitatea universitară. Cele mai strălucite inteligențe și mai idealiste inimi preparau de zor ceasul cel mare al înlăturării unei monarhii abuzive în laboratoarele științii, în cetățile univer-

sitaților. De sus în jos a pornit flacăra propagandei menite să descătușeze poporul de șleahța reacționarismului bari-cadat la palatul regal. Dările de seamă ale ziarelor streine spun, că miniștrii spanioli sunt recrutați până la unul dela catedra universitară. Cine nu și amintește de grevele studențești din Spania, atât de dese și de violente? Intre profesori și studenți exista un acord desăvârșit de suflet. Se formase o falangă din ce în ce mai strânsă și mai dornică de acțiune pentru eliberarea nației de ororile dictaturii. Farurile de lumină de pe frontispiciile universităților trebuiau să deschidă tuturor ochii asupra imposibilității de dăinuire a monarhismului identificat cu o șleahță de adulatori și guvernatori despotici peste mulțimile împilate. Intelctualitatea universitară a Spaniei dă în fața istoriei un strălucit exemplu de idealism, jertfă și comuniune spirituală cu nevoile poporului. Democratismul spaniol a fost predicat de mințile cele mai luminate, de profesore și generația crescută de ea. Tot un model de superioritate morală și intelectuală a profesorului avem în Cehoslovacia: președintele Masaryk s'a sprijinit întotdeauna pe profesori și a fost un descoperitor al adevărului împotriva idolatriilor unor legende în mare stimă la nație însă înțeleiate pe ficțiuni minunoase. Dragostea de adevăr și consimțirea cu poporul a democraților spanioli trebuiesc scoase la iveală.

Banca de credit agrar internațional

Idea strănerii statelor europene în tr'o uniune e cultivată cu abilitate de marele ei protagonist Aristide Briand. Ea nu va prinde corp, desigur, într'o zi. Inșă nici nu trebuie luată dela ordinea de zi, pentru a nu cădea în desuetudine. Modalitățile de infăptuire sunt foarte multe. Iată acum, că statele agricole sunt în suferință. Dece nu s'ar încerca un concurs general pentru remedierea crizei agrare? Briand stimulează o imediată studiere a problemei. O subcomisiune specială din sânul Societății Națiunilor se ocupă cu „programul precis financiar și juridic pentru organizarea unei societăți internaționale de credite agricole.“ „Prager Presse“ atât de bine inițiat asupra lucrărilor dela Geneva publică detalii prețioase asupra discuțiilor ce au loc în această privință. E vorba, ca încă în luna Mai să ia ființă banca de credit pentru ajutorarea agriculturii din toate țările agrare europene. Capitalul ei inițial ar fi de 50 milioane dolari, deci cam 9 miliarde lei. România nu poate decât să sprijinească din răspuneri crearea acestui organism bancar, pentru a aduce la noi în țară cât mai repede credit pentru țărani în condiții omenești. Sunt atât de numeroase crizele actuale, încât numai o solidaritate tot mai activă și mai sinceră a tuturor sta-

telor europene, poate aduce salvarea. Intemeierea băncii acesteia ar fi una din acele întreprinderi care ar uni puternic țările și ar fi de natură să înăruzeze fecund străduințele de federalizare europeană. Ar prefața îndeplinirea ideii care și-a făcut un curs atât de agreat în spiritele europene.

„Egoismul“ masselor

Cunoscutul sociolog ungar d. Robert Braun a publicat înainte de războiu în revista „Secolul al 20-lea“ a dlui Oscar Jászi o izbită monografie a satului românesc Cicir de lângă Arad. Un scriitor imparțial, cu vederi progresiste și cu o metodă științifică de anchetator al fenomenelor societății. Citim acum un articol în revista sociologică „Secolul nostru“, condusă de savantul Vámbéry un articol al dlui R. Braun tot despre o problemă românească în legătură cu alegerile trecute pentru parlament. El analizează afirmațiile unui profesor universitar-candidat de deputat, în defavoarea țărănilor români. Candidatul reproșă țărănilor, că nu sunt în stare să se ridice deasupra intereselor materiale și să practice o politică de perspective mai largi, ba îndrepta și o șarje împotriva votului universal. D. R. Braun arată cât este de nedreaptă această imputare. Căci dacă este vorba de mobilul care determină atitudinea țărănimii, apoi acelaș mobil material este și al claselor instruite. Niciun fel de deosebire nu este între țărănul român și profesorul dela universitatea din Budapesta în această privință: care profesor va vota un partid despre care nu este convins că-i va apăra interesele materiale? Ceeace lipsește țărănilor români, nu este conștiința intereselor sale, ci poate lipsa sa de experiență politică. Observația sociologului Braun este foarte justă. Doar numai prin exercitarea drepturilor politice prin sufragiul universal se face școala vieții, se ajunge la maturitate cetățenească. „Egoismul“ mulțimilor trebuie judecat cu înțelegere.

Cruțare și purificare

Cum incasările statului sunt slabe, datorita guvernului este de a înfrâna pornirile de cheltuieși și a realiza maximul de economii. Inceputul, „debutul“ guvernului Iorga este categorit în această privință. Ba el nu pregetă să inițieze cercetări asupra manierelor de administrare a banului public în trecut. Dovedește curaj și fermitate în a introduce o purificare, pe care opinia publică n'o poate saluta decât cu deplină aprobare și satisfacție. În nenumărate rânduri ne-am ridicat împotriva inflației funcționărești prin căpătuirea clientelei nepregătite și risipitoare a partidelor politice. Țara e dornică să aibă o ordine cât mai perfectă în administrație, înlăturându-se toate elementele de prisos și împovărătoare pentru gospodăria statului. Opera de deparazitare a vieții administrative trebuie

desăvârșită cu mână tare până la capăt. Decurând s'au dat la iveală sume fantastice incasate de către diferiți membri ai consiliilor de administrație dela regiile autonome. E o mare inichitate, ca niște privilegiați să beneficieze de milioane, iar grosul funcționării pe care se razimă osatura statului să suferă curba. aspră a tuturor sacrificiilor. E un „debut“ incurajator! Să dureze însă cât mai mult această voință de bine!

Red.

A APARUT
ȘI SE AFLĂ DE
VÂNZARE LA
ADMINISTRA-
ȚIA REVISTEI:

DAIMONION

DE
LUCIAN
BLAGA
PREȚUL:
LEI 80.

A apărut în editura
Societății Române
de Filosofie:

**Filosofia
contemporană
a istoriei**

de
N. BAGDASAR

Un volum elegant de 320 pagini. Prețul lei 180. Comenzile se fac la Administrația REVISTEI DE FILOSOFIE, Strada Rozelor No. 9, București VI. — In provincie se expediază contra ramburs.

VIZITAȚI
MARELE MAGAZIN
DE STOFE

Gromen și Herbert

C-L-U-J, CALEA REGELE FERDINAND No. 13.

Asortiment bogat în stofe de primăvară. — Prețuri moderate.